

שבת רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזולץ

*

גיליון אלול תשכ"ב

הקדמה

חודש אלול הוא חודש שבו עוסקים בעבודת התשובה. הרב עדין עסק כל חייו בעניינה של התשובה. במובן מסויים אפשר לומר כי התשובה במובן הייחודי שעליו דיבר הייתה אצלו התוכן והתמצית של החיים עצמם. הרב, ש'חזר בתשובה' בנערותו תפש את התשובה בראש ובראשונה כתיביעה בסיסית ונוקבת "להתכוון לזה באמת". הרי אפשר לחיות חיים דתיים שלמים, ללמוד תורה, לקיים מצוות ולהתפלל וכל זאת בלי שהדברים רציניים, בלי אותה ממשות פשוטה של אדם העושה דבר באמת לאמיתה. במובן בסיסי מאוד, התשובה היא אותה נקודה שבה אדם לרגע אחד מתכוון לכל העסק ברצינות...

הרב היה חוזר ואומר שחודש אלול הוא זמן שבו צריכים לשאול את השאלות הגדולות ביחס לחיים הדתיים, חודש שבו השאלה החשובה איננה כמה עבירות עשיתי אלא האם אני באמת מתפלל, האם אני הולך אחרי הקב"ה והיכן באמת מצויים חיי? במובן הזה חודש אלול הוא זמן של התחדשות, של התעוררות ושל ניסיון לחזור אל מקורות החיות הפנימית שלי וליצור חיים אחרים, חיים הראויים לשמם. השיחות של הרב לחודש אלול ושיחות ההכנה לימים הנוראים נוגעות בשיתין, מנסות לקלף את שכבות הדיבור הדתי השגרתית ולפתוח את המוח והלב לאפשרות של חיים אחרים.

השאלות הגדולות נמצאות בבסיסו של חודש אלול אך את החוויות של ימים הללו מוכרחים לעגן בהחלטות קונקרטיות, בצעדים ממשיים ובתוכניות מתוכננות היטב לתיקונים ממשיים גם אם קטנים לנקודות שונות בחיים הדתיים ובחיים בכלל. השאלה המרכזית בחודש אלול היא: היכן אני באמת מונח ולאן אני באמת הולך, במובן הזה מספיק צעד אחד קטן, תיקון אחד ממשי כדי להתחיל לצעוד בדרך הנכונה.

התשובה, אמר הרב עדין, היא לפני הכול ואחרי הכול רגע אחד שבו האדם מפנה את עצמו ואת רצונותיו כלפי הקב"ה ועומד מולו פנים בפנים.

יהי רצון שיהיה לכולנו חודש אלול של חיות, התעוררות ותשובה אמיתית ושנזכה יחד עם כל אחינו בית ישראל לשנה טובה ומתוקה.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: אריה יוליוס ויהודה לדרברג
למידע אודות הפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-727-9623
TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: עיצובי שירי 052-8954475

תוכן עניינים

חודש אלול ועבודת התשובה

- 7.....ליקוטי הרב - אלול ותשובה
- 15.....עניינו של חודש אלול
- 19.....לדוד ה' אורי וישעי
- 27.....תשובה - שינוי של ממש
- 33.....'מהי תשובה' - מתוך שלושה עשר עלי השושנה

ח"י אלול

- 38.....'כתר שם טוב של כל אדם' - ח"י אלול תשס"ז

סליחות

- 48.....'לחדש את האהבה' - שיחת התעוררות לסליחות

הכנה לראש השנה

- 53.....לתקן עולם במלכות ה'

חתימה

- 56.....שובו בנים

חזרה אלול ותשובה

”

אומרים באלול: "לולא האמנתי לראות בטוב ה'", 'לולא' אותיות 'אלול'. זה שאני הולך ועושה תשובה, שייך לך שאני מאמין שה' נותן לי יד, שאני לא מוכרח להשאר כמו שאני, שיש לזה תקנה. אני צריך להאמין שיש אפשרות, וזה מאפשר לי לעשות תשובה. קודם כל "להאמין בטוב ה'", שיש תקנה, ואת זה אומרים שוב ושוב בחודש אלול. אני יכול למצוא פתח לחטאים, משום שאני יודע שיש פתח. הרי אנשים נופלים בבוץ ושוקעים, וכשהם מנסים לצאת הם נתקעים עוד יותר עמוק. יש דרך החוצה, יש מישהו שמושך אותי, כמו שאומרים בנעילה של יום הכיפורים: "אתה נותן יד לפושעים" - כשבן אדם מושיט יד ולא מושיטים לו חזרה זה עלבון, כשהקב"ה מושיט יד - מוכרחים לנסות להושיט לו חזרה.

(שיחה בישיבת תקוע, י' אלול תשס"ד)

“

ליקוטי הרב - אלול ותשובה

ההתגלות של חודש אלול היא התגלות ממין מיוחד. בחודש אלול אנחנו אומרים ש'המלך בשדה'. איננו מבקר את המלך בארמונו והיכלו כפי שאני בעצם עושה בכל חג, או בשבת. בחודש אלול מתקיימת פגישה בשדה, פגישה לא פורמלית, אני לא מתלבש, אני לא עושה משהו מיוחד, אבל אני יכול לראות את המלך באופן אחר. אולי בצורה פחות מלכותית אבל זה עדיין המלך. בחודש אלול יש הארת פנים, המלך עכשיו מוכן לקבל את כל האספסוף. הוא לא מקבל לפגישות אישיות, אבל כולם יכולים לראות אותו.

בחודש אלול אני מחפש את הקב"ה בשדה, אני מרגיש שאבדתי את שאהבה נפשי באיזה רחוב או באיזה שוק ואני צריך ללכת לחפש אותו. אני משוטט בשווקים וברחובות, מחפש את המלך בשדה, כדי שאני אוכל בפעם הזאת להגיע אליו. הבעיה היא שהרבה פעמים מרוב שיטוטיי וחיפושיי כבר שכחתי את שאהבה נפשי. מי שיוצא לשדה לפגוש את המלך הגדול - כבר נמצא במעלה גבוהה, אבל יש מי שהולך אל השדה קודם כל כדי להיזכר באהבה הזאת. האהבה הזו קיימת בשרש נשמתו אך הוא צריך למצוא אותה מחדש.

העניין של חודש אלול הוא לא שאדם עושה תשובה על העבירות שהוא עבר - זה לא הדבר הכי חשוב, ולא שהוא יושב וחושב על כל המצוות שהוא מתכוון לעשות - שזה גם כן, או שהוא יעשה או שהוא לא יעשה. העניין של חודש אלול הוא שאדם עושה כמו שאומרים בסליחות: 'נחפשה דרכנו ונחקורה' - כלומר, שאדם בוחן את השאלה 'לאן אני הולך?' אני הולך ועושה כל מיני דברים, דברים טובים ודברים פחות טובים, ואחרי כל הדברים האלה שאני עושה, אני צריך לבדוק לאן אני הולך. אדם צריך למצוא את את הקוארדינטות שלו, לאן הוא הולך עם כל החיים שלו? השאלה היא לא מה אדם עושה ברגע נתון אלא לאן הוא מתכוון ללכת בכל החיים שלו. את העניין הזה אי אפשר לתקן על ידי טקסים או מעשים חיצוניים. אדם צריך לנווט את עצמו לכיוון שאליו הוא בעצם הולך. בחודש אלול אדם יכול להחליט לאן הוא מתכוון לפנות ומה הוא רוצה להפיק מתוך החיים האלה.

(ח"י אלול תש"ס)

לשבת ולהרהר בעבירות שלו? אחרי שהן "מתייבשות", אחרי שהן מפסיקות להעסיק אותו. כשהעבירות מפסיקות להיות בשבילו עניין לענות בו, אז הוא יכול לשבת ולדון בהן, לטפל בהן ולתקן אותן. כשהוא נמצא בתוך הרפש הוא לא צריך להתעסק בו.

(ח"י אלול תש"ס)

יש עניין להביא דברים לידי סיום, לידי גמר. לעשות אריזות של דברים עם התחלה וסוף. כשאדם לא מביא דברים לידי גמר, אזי מעבר לכך שהדבר עצמו לא הגיע לסיום, זה ממשיך להפריע מלעסוק בדברים אחרים. הרבה פעמים קורה שמכיון שלא גמרתי דבר אחד ממילא לא אגמור עוד דברים. עברה גורת עברה. בחודש אלול עושים מאזנים ומנסים לסכם דברים. בהזדמנות הזו כדאי להביא דברים שלא סיימתי בעבר - לידי סיום. יש מטלות וענינים שלא הבאתי לידי גמר, אם לא אסיים את זה עכשיו - זה ילך ויצטבר ויעיק עוד יותר בהמשך. אי סדר נוטה לפרות לרבות, הוא יוצר עוד אי סדר, עד שכבר אי אפשר להשתלט על זה ושום דבר לא יבוא לידי תיקון. צריכים לסיים, להביא דברים לידי גמר כדי שיהיה אפשר להתחיל חתיכה חדשה של חיים.

(שיחה בישיבת תקוע)

את הרגע של המציאה, את הרגעים בהם אני מוצא את שאהבה נפשי - צריך לעגן בדבר קונקרטי. אם אני לא מעגן את זה בדבר קונקרטי, אני אאבד את הכול מחדש. גם מציאת הקב"ה יכולה להיות חוויה חולפת שנעלמת מן העולם. יש לאנשים רגעים של התעוררות ושל עלייה. אסור להשאיר את הרגע של העלייה לשווא ולהפקר. אסור להשאיר אותו כחוויה מענגת שמתפוגגת במהירות. אני צריך לתת לחוויה ביטוי, להחזיק אותה על ידי משהו ממשי שאני עושה. זה מה שעושים בחודש אלול.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה "אני לדודי")

הרבה פעמים הימים הללו של אלול, ראש השנה, ויום כיפור, נעשים ימים של מרה שחורה. הם נעשים ימים בהם מתיישבים אנשים ומתחילים להתעסק בעבירות שעשו. אמרתי כבר כמה פעמים: אדם שעבר עבירה והוא כעת ושב ומתעסק בעבירה הזו - אף פעם לא יצא מזה דבר טוב. אדם שנפל לתוך בוץ והתלכלך צריך לחכות עד שהבוץ מתייבש ואז לנקות אותו. אם הוא ינסה לנקות את הבוץ כשהוא עדיין טרי, במקום לנקות את מעט הבוץ הוא ימרח אותו על כולו. באותו אופן, כשאדם מנסה לנקות את עצמו מהחטאים כשהם עדיין טריים, אז לפעמים יוצא שהוא יושב וחושב על העבירות שהוא עבר וכך הוא חוזר ונהנה במחשבתו מכל עבירה ועבירה, ומעבר לזה הוא נכנס ושוקע עוד יותר בתוך העבירות. מתי אדם יכול

של הכנה למציאות החדשה. יש אנשים שהשנה החדשה מאוד משמעותית בשבילם. מתחילה שנה אחרת, והיא באמת אחרת!

(שיחה בישיבת תקוע)

יבוא ראש השנה ויום הכיפורים, ולא יהיה שום דבר? היתכן? בדורות הראשונים לא היו זקוקים לזה, אנשים חיו את חודש אלול. משהו סיפר מאיפה באה ה"יראת שמים" שלו - היתה לו אחות גדולה, כנראה היא היתה יראת שמים, והיא היתה צועקת עליו: "אתה לא יודע שהדגים בחודש אלול רועדים וככה אתה משתולל כמו ילד קטן?!", ונפלה עליו יראת שמים להרבה זמן מהגערה הזו של האחות. היום הדגים במים לא רועדים בחודש אלול, האנשים כל שכן שלא רועדים, ממילא מה יקרה בימים הללו, האם אעבור אותם בלי שמהו יקרה? זו שאלה אמיתית.

(שיחה בישיבת תקוע, י"ג אלול תשע"ו)

סיפרו על ר' לוי יצחק מברדיצ'ב, שב־ראש השנה ויום הכיפורים היה בוכה על חטאיו, ואז היה אומר: ריבוננו של עולם, אתה יכול להגיד לי שגם שנה שעברה אמרתי אותו דבר, אני יכול להגיד לך שהפעם אני מתכוון לזה יותר ברצינות.

(שיחה בישיבת תקוע, ט אלול תשע"ד)

עברה גוררת עבירה ומחדל גורר מחדל. כשעושים קביעות לעבירה, כשאני מתמכר או מתרגל לסוג מסוים של עבירה אזי הקביעות עצמה לא מאפשרת לי לצאת מזה. אדם עושה את העבירה היומית שלו, כמו שאנשים אחרים עושים קביעויות אחרות בתורה או במצוות. עצם הצורה שבה הדברים מתנהלים לא מאפשרת לאדם לצאת מהשגרה הזו. אלול זה זמן המסוגל לשבור את השגרות הללו, לצאת מההתמכרויות הקטנות הללו. זה לא אומר שאדם שהיה עצלן ובטלן יהפוך בחודש לשקדן הדור, אך תחילה של שינוי אפשר וצריך לעשות. לשבור את השגרה ואת ההרגל.

(שיחה בישיבת תקוע)

כדי לעשות ששנה החדשה תהיה שנה חדשה צריך לעשות לה הכנה. לפני שאדם עובר מחיי רווקות לחיי נישואים הוא עושה הכנה. לא רואים אנשים שלוקחים אותם לחופה הישר ממקום העבודה שלהם: "טוב תחליף בגדים, עוד שלוש דקות אתה מתחתן"... באותו אופן, גם כשעוברים לשנה חדשה, צריך לעשות איזו שהיא הכנה לעניין הזה. אם לא אעשה הכנה ראויה - השנה החדשה תיראה בהתאם. לוקח זמן להתרגל למצב חדש, גם למצב טוב וגם חלילה למצב לא טוב צריך זמן של הסתגלות. אדם שזוכה בלוטו ופתאום מודיעים לו שהוא מיליונר, יכול לעתים להתרסק מבחינה נפשית משום שהוא לא עשה לזה שום הכנה. חודש אלול הוא זמן

חודש אלול זה זמן טוב לשבת ולעסוק בשאלה האם אני מתפלל. יכול להיות שאני אגיע למסקנה שלא נשאר רושם מהתפילות שלי. לפעמים שואלים אדם אם הוא התפלל והוא לא זוכר. מהתפילה צריך להישאר משהו, צריך שיתרחש איזה שינוי. ספרו על הרבי מקוצק שכשהוא היה מתפלל לא היו רואים עליו שום דבר, אבל לזמן מסוים אחרי התפילה הוא לא היה מכיר את האנשים סביבו, הוא היה בעולם אחר, וכשהוא חזר לעולם שלנו, הוא היה מרגיש קצת לא במקום, והיה צריך לכוון את עצמו למקום הזה. עד שהוא יצא מעולם התפילה לקח לו זמן לחזור לעולם שלנו, זה מה שנקרא ג'ט לג, אחרי נסיעה ארוכה אנשים נעשים מטושטשים. אם אדם באמת התפלל - יש לו ג'טלג.

(שיחה בישיבת תקוע, ג אלול תשס"ה)

אלול הוא חודש שלם, אם אדם רוצה לעשות תשובה, לא במובן של שינוי מהות מקצה לקצה, ומאיך גיסא גם לא על דברים של מה בכך. בשביל תשובה מן הסוג הזה אפשר לעשות תכנית. אדם יכול לעשות תוכנית עבודה. יש חודש שלם של עשרים ותשע ימים, אפשר לחלק את הימים ולהחליט על מה אני רוצה לעבוד במשך החודש, יש כל מיני דברים שאני יכול לעבוד עליהם.

תשובה כזו היא לאו דווקא במובן של למצוא חסרונות ופגמים, היא יכולה להיות תשובה במובן של לעשות תיקון,

אני רוצה לשנות איזה עניין בתוך חיי - אז אני עושה תוכנית עבודה. מיום ד' עד ט' באלול אני יושב וחושב איך אני עושה תיקון תפילה - כמה תפילות אני לא מתפלל כמו שצריך; אז אני עושה תיקון תפילה. ובימים אחרים אני עושה תיקון מצווה אחרת, אני עושה את תיקון חיי באופן כללי. האם אני עושה חודש אלול כזה, אז כשמגיע ראש השנה - אני יכול להגיד שהחודש הזה היה חודש של תיקון אמיתי.

(שיחה בישיבת תקוע, הכנה לראש השנה תשע"ד)

מלבד הפירוש הרגיל של תשובה, תשובה פירושה גם לשוב - להסתובב, והכוונה היא שאדם חוזר חזרה. לשם דוגמה: אדם שהולך צפונה ורוצה כעת להגיע לדרום, יש לו לשם כך רק עצה אחת - להסתובב בחזרה. לא תמיד אפשר להסתובב בבת אחת ולהגיע ישר למקום אליו אני רוצה להגיע, אבל ברגע שאני מסתובב אני בעצם כבר בדרך הנכונה, אני כבר הולך צפונה. התשובה בבסיס שלה היא הסיבוב הזה.

(שיחה בישיבת תקוע, ט' אלול תשע"ד)

עניין התשובה אינו קשור דווקא לעבירות- התשובה נבראה לפני שהיה העולם, לפני שהיו עבירות. התשובה היא

מבטלת את הצו האלוקי של שכר ועונש. אני משנה את מהותי כאדם. יש עכשיו עולם אחר. זה בעצם העניין של תשובה שנבראה לפני היות העולם.

(שיחה בשפע, ניצבים תשס"ה)

המהות הבסיסית של התשובה, התמצית, היא לשוב אל ה'; ולכן השם של זה הוא 'תשובה', שם שלא אומר לא חרטה ולא צער ולא ייסורים, אלא רק בפשטות - לשוב אל ה'. התשובה, בסופו של דבר, לא קשורה בכלל לעבירה, אלא קשורה למה שאפשר לקרוא לו 'המצב האנושי', ובאופן אחר 'המצב העולמי'. התשובה קשורה לכך שיש עולם, והעולם מנותק מהקב"ה. יש חלקים של העולם שנמצאים במרחק גדול ויש כאלה שנמצאים במרחק קטן יותר, המשותף לכולם הוא שהם מנותקים, שיש פער, הבדל ומחיצה בין העולם והקב"ה. התהום בין העולם ובין הקב"ה היא תהום שווה אצל כל הנבראים הנוצרים והנעשים. הן לגבי יצורי מעלה והן לגבי יצורי מטה יש את אותו עניין ואותו בעיה של מרחק מפני שבסופו של דבר הקטנים שבקטנים, הנמוכים שבנמוכים כמו הגבוהים שבגבוהים נמצאים כולם במרחק אחד מהקב"ה. מהצד הזה, העניין של התשובה הוא הדחיפה הראשונה שיש ליצורים לחזור אל ה'. התשובה הראשונה היא לחזור אל ה', היא לא תלויה בעבירה אלא במה שגרם לה.

המאמץ לחזור אל הגרעין היסודי של האדם, לחזור אל הגרעין של החיים שבו נמצא הכוח לחיות, לחזור אל הבסיס, לחזור אל מה שהיית כשהיית צעיר - אל זמן שבו היו אתגרים חדשים בכל יום, שבכל יום היו שינויים ומהפכות, חזרה אל החלק החי שמחיה את האדם. כאשר מגדלים ורדים, זומרים וגוזמים הרבה כי לענפים בני שנתיים או שלוש כבר אין כח לגדול עוד ולפרוח. באותו האופן האדם מסתיר בתוכו את כח החיות, ואדם שמתכסה בכל העלים הזקנים לא יכול להתקדם - הוא צריך לזמור ולחתוך את העלים הישנים והקבועים, להתחדש ולצמוח מחדש.

(מתוך "על חטא שחטאנו בזקנה")

תשובה בעצם שוברת שני חוקים. היא שוברת את חוק האדם, והיא שוברת את חוק הבורא. היא שוברת את חוק האדם מכיוון שכאשר אדם עושה מעשה, קורה משהו בתוך הנפש שלו. אי אפשר לומר "מה שקרה לא קרה". קרה משהו בתוכי, זה נמצא, זה פועל וזה חקוק בתוך ההווה שלי. מתברר שבכל זאת התשובה מבטלת את החקיקה הזו, היא עוקרת את מה שהעבירה פעלה בי. התשובה היא גם שבירה של חוק הבורא, חוק השכר והעונש, מה שקורה בעקבות מצווה ובעקבות עבירה.

תשובה מבטלת את שני הדברים הללו היא מבטלת את ההכרח האנושי להמשיך בתהליך של סיבה ותוצאה. היא

יש הבדל גדול בין המציאות שלפני התשובה למציאות שלאחריה. ההבדל בין מעשי הקודמים למעשי אחר התשובה הוא הבדל הנראה לעין. אך עיקר ההבדל הוא לא בתיקון המעשה, אלא בתיקון אופן עשיית המעשה, בחוויה הפנימית. השינוי הפנימי הוא השינוי בהרגשה ובחוויה. זהו ההבדל בין "ראיתם" לבין "ושבתם וראיתם" (ע"פ מלאכי ג'יח), הבדל של פנימיות. יש לי עץ בגינה כבר שנים, ופתאום אומרים לי לחזור ולהסתכל עליו. יכול להיות שאני אראה את העץ בראייה חדשה, כאילו לא ראיתי אותו מעולם. בעצם, מראה העץ לא השתנה, מה שהשתנה זו רק החוויה.

(שיחה, ניצבים תשמ"ט)

התשובה היא בתמצית למצוא תשובה כלשהי. זו לא תשובה לכל השאלות בעולם, זו תשובה לשאלה 'לאן אני רץ?' 'לאן מועדות פני?' ברגע שאדם יודע את זה, אף על פי שאין כאן תיקון של כל הדברים, יש לכל הפחות שינוי של מצב. יציאה ממצב שבו אני מסתובב בעולם בלי שום קווי הנחייה, וכניסה אל עולם שיש בו מהות, שיש בו כיוונים, שיש בו מעלה ומטה. התשובה היא בבסיסה העמדה של הדברים היכן שאני רוצה להעמיד אותם.

(שיחה, כי תבוא תשמ"ט)

מבחינה זו תשובה היא החזרה אל המקור הראשון, אל הקב"ה. זו המהות של התשובה שלא תלויה בחטא אלא במצב העולם. התשובה בתמצית ובמהות היא לא על העבירה. אלא היא רפואה לדבר הרבה יותר בסיסי - היא רפואה למציאות של העולם. יש עולם, יש מציאות מוגדרת, מוגבלת ומנותקת - מעבר לה יש דבר שנקרא תשובה, שאומר שיש דרך לחזור, שיש לנו דרך לשבור את המציאות של העולם.

(שיחה ניצבים תשס"ה)

הגדרת נקודת השינוי היא בעיה שנוגעת לא רק ביחס לתשובה, היא בעיה מסובכת בכל מיני תחומים. ניתן להגדיר בקלות את מה שיקרה לאחר נקודת השינוי, אך להגדיר מבחינה מעשית את הנקודה עצמה יהיה קשה מאוד. התשובה בפועל, כעשייה וכמציאות, היא מהבחינה החיצונית דבר כל כך כללי, ומשום כך יש להגדיר אותה כך: תוכן התשובה הוא כאשר מישהו מקבל על עצמו, או חוזר ומקבל על עצמו, עול מלכות שמים. מהבחינה הזאת מצוות התשובה היא מצוה שחלה על כל אדם, שהרי גם על אדם שמעולם לא חטא, חלה המצווה לקבל כל עצמו עול מלכות שמים.

(שיחה, ניצבים תשמ"ט)

מסופר על שני אנשים שבאו לפני הצדיק כדי לבקש תיקון ודרך תשובה לעבירותיהם. אחד מהם עבר עבירה חמורה, ואילו השני עשה מעשים שונים, שאף אחד מהם לא היה בגדר עבירה חמורה ביותר. לבעל העבירה הגדולה אמר החכם ללכת לשדה, למצוא אבן גדולה ככל שיוכל לשאת ולהביא אותה אליו; ואילו לשני הוא אמר לאסוף חלוקי אבנים ככל שיוכל לשאת, ולהביא אליו. כשהם חזרו אליו, זה עם שק של אבנים וזה עם האבן הגדולה, אמר להם הצדיק: עכשיו תחזירו את האבנים למקומן. בעל האבן הגדולה החזיר אותה למקומה מייד- ואילו השני ככל הנראה מחפש עד היום לאן להחזיר את האבנים שלו...

(בית ועד לחכמים, תשרי תשנ"ט)

במהות הדברים אנחנו צריכים לחזור בתשובה על כך שאנחנו חיים חיים פרטיים, מה שנקרא היום "חיים אזרחיים". אדם יכול להיות שומר מצוות, אבל התודעה שלו, כמכלול, היא בדרך כלל תודעה אזרחית - לא במובן של "אזרח הארץ", כפי שכתוב בתורה, אלא במובן של "גויי הארצות". חלומם של הרבה אנשים, בעיקר אנשים דתיים, הוא להתנהג עם הקב"ה כמו שוהגים בכמה משפחות, עם הורים זקנים: אדם שולח את אביו למושב זקנים, מהודר ככל שיוכל להרשות לעצמו, ואומר: אבא, אני אוהב אותך, אני אבוא לבקר אותך בכל יום, אפילו אביא איתי את הילדים; אבל יש לי בקשה אחת: אל תבוא אלי הביתה.

המכשול הגדול ביותר העומד בדרך התשובה, מכשול הפועל על כל אדם, כצדיק כרשע, הוא שביעות הרצון העצמית. אדם המרוצה מעצמו, מרגיש שחלקו שפר עליו, וחש ש"הכל בסדר" מבחינתו (ואם המציאות לוקה בחסר, הרי אלה חסרונות המשותפים לעולם ככלל, לכל בני האדם, לחברה, למשפחה, לקב"ה וכיוצא באלה).

הרגשתו של "המסתפק בחלקו" במובן הרוחני והמוסרי אינה תלויה כלל ועיקר במצבו האובייקטיבי של האדם. עשוי אדם להצטייר בעיני הרבים כחוטא וכפושע, ואף על פי כן הוא עצמו אינו חש בכך כלל; אדם הנתון במצב זה, לא יגיע לעולם לתשובה. וכן להיפך - גם מי שבעיני אחרים נחשב כאדם זך וישר, אם הוא עצמו חש חיסרון, הרי שדרך התשובה פתוחה לפניו.

בפי חכם גדול אחד הוגדר המכשול הגדול בדרכה של התשובה כ"טמטום הלב". "טמטום המוח" מוכר וניתן להבחנה, שהרי הוא מתבטא בחוסר יכולת המוח לתפקד כראוי, ולהבין את הראוי להבנה. טמטום הלב, לעומתו, חמור יותר. זהו מצב שבו אין האדם מסוגל לחוש את החסרונות ואת הבעיות מבחינה רגשית. גם אם אדם חכם ונבון, ויודע הכל מבחינה אינטלקטואלית, לא ישנה הדבר מאומה מבחינת דרכי התנהגותו בפועל, כל עוד אין בו תחושה רגשית של חוסר, רב או מעט.

(מתוך "שובו אל ה")

זה, בעצם, מה שהיינו רוצים לעשות גם עם הקב"ה... אני מוכן לבנות לו בית, אפילו יקר - בתנאי שהוא יישאר שם ולא יבוא אלי; כי אני רוצה לחיות את חי. אני מוכן לשלם לקב"ה אחוזים - בכסף, בזמן, אפילו בנוחות - בתנאי שתהיה הפרדה מהותית בין התחום שלי לתחום שלו.

ההפרדה הזו אין פירושה, בהכרח, שאני רוצה להיות נואף, גנב או אוכל טריפות. פירושה שאני רוצה לחיות "חיים אזרחיים" כגויי הארצות. שכן זהו בדיוק המודל של גויי הארצות: בונים קתדרלות שאין כמותן ליופי, שלפעמים משקיעים בבנייתן מאות שנים - אבל הן עומדות לעצמן, הן אינן מגיעות אליי, לי יש הבית הפרטי שלי.

הפיתוי לחיות "חיים אזרחיים" לא נוצר מחמת חטא, ואף לא מחמת חיסרון אנושי של אדם זה או אחר; זהו הפיתוי של מציאות העולם באשר הוא עולם. העולם הוא העלם, הסתר פנים, ומשום כך הוא נותן את האפשרות לחיות "חיים נורמליים", חיים אשר במרכזם ובמהותם תלויים בכל מיני דברים אחרים, רק לא בקב"ה. וזה בדיוק הדבר שעליו צריך לעשות תשובה. גם אם לא עוברים על שום סעיף קטן של השולחן ערוך או של המשנה ברורה, צריך לעשות תשובה-על עצם החיים, על היומיום. היכן היו חי?

(בית ועד לחכמים, תשרי תשנ"ט)

כדי שתהיה פגישה פנים בפנים, אחד הדברים שנדרשים זה הפנים שלי, אני צריך להביא את פנימיות רצוני.

אני יכול להיות קרוב למישהו ולהפנות אליו עורף, זה לא עניין של עמידה פיזית. אני יכול לעמוד לפעמים ליד מישהו, ולעמוד במקרה פנים בפנים, ועדיין זה בדיוק כאילו היינו עומדים אהור באהור. אין לי שום קשר, אין לי שום עניין. אני עומד במקרה בפנים לצד הזה והוא עומד במקרה עם הפנים לצד הזה אבל אין שום קשר ולכן אין בזה שום התקשרות פנימית, זו לא פגישה של פנים בפנים. אף על פי שבאופן מכני אני נמצא פנים בפנים.

תשובה פירושו לשוב, להסתובב. לצאת מהמצב של "הפנו אליי עורף ולא פנים" ולהגיע להיות "פנים בפנים". הפנייה הזו אל הקב"ה שונה מהפנייה אל בשר ודם. לאדם יש פנים בצד אחד, וגם לי יש פנים בצד אחד - ולכן כשאני פונה פנים בפנים אני צריך לעשות תנועה. כאשר אני פונה אל הקב"ה - הוא נמצא בכל מקום, בכל פינה שאני לכאורה עומד, אני עומד עם הפנים אליו. ואף על פי כן, אני יכול לעמוד קרוב ולהיות רחוק מכל רחוק, משום שאין לי כל עניין ואינטרס בתוך הקשר הזה.

(ביאור לקוטי תורה, ד"ה "אני לדודי")

עניינו של חודש אלול

מאמר זה נכתב על ידי הרב בחודש אלול תשס"ט

יוצא מארמונו המפואר והמרוחק והולך לטייל בשדה. רבים מגינוני המלכות, שברגיל יוצרים מרחק בין המלך לנתיניו ומקשים על בני האדם להגיע אליו, אינם מצויים בזמן הזה. המלך מופיע אז בצורה קרובה וידידותית יותר, וההבחנה בין אלה הראויים להיות קרובים אל המלך ואלה שאינם ראויים לכך מיטשטשת.

הצד השלישי של ייחוד שיש בחודש הזה הוא, שלפי מבנה השנה המקובל זהו החודש האחרון בשנה, ובתור שכזה הוא מביא עמו גם הזדמנות לסיכום וגם אפשרות של השלמה.

על אף ששלוש הפנים האלה של חודש אלול שונות במהותן זו מזו, וקשה למצוא הגדרה אחת שתכלול את כולן, מכל מקום יש ביניהן קשר פנימי, נקודה מרכזית אחת הבאה לידי ביטוי באופנים שונים המסייעים זה לזה ומשלימים זה את זה.

הצד המובלט ביותר של חודש אלול, הן בכתב והן בעל-פה, הוא עניין התשובה. ספרים רבים, למן ספרי המנהגים ועד לדברי התורה הקשורים בחודש זה,

חודש אלול הוא אחד החודשים הבודדים בשנה שאין בהם ימי חג מיוחדים. עם זאת, החודש הזה מתייחד מחודשים אחרים בכך שלכל-כולו יש אופי ותכונות משל עצמו, שאינם נקשרים לימים מסוימים בו אלא למהלכו הכללי.

אפשר להצביע על שלושה צדדים שונים של ייחוד בחודש אלול:

הצד האחד, המפורסם והגלוי ביותר, המשתקף גם במנהגי החודש, היא שהחודש הזה הוא, במידה רבה, חודש של תשובה, כעין הכנה לראשית השנה הבאה. מנהג עתיק מאוד בישראל הוא לתקוע בשופר בכל ימי החול שבחודש זה, וכבר אמר הרמב"ם (הלכות תשובה ג,ד) כי תקיעת השופר היא סימן וסמל לצורך להתעורר, להקיץ מהשינה. ונוסף על תקיעת השופר נהוגים בחודש הזה עוד מנהגים, קטנים וגדולים, הבאים להדגיש את צד התשובה שבו.

צד אחר הוא, שחודש אלול נחשב לחודש של קרבה יתירה בין הקב"ה לעם ישראל. בספרים נאמר שהחודש הזה הוא זמן ביקורו של "המלך בשדה", כלומר: המלך

בפגמים ובמומים שהיו בעבר אלא במצב העכשווי, בחסרים הקיימים גם בהווה ובדרכים לתיקונם.

בנוגע להרבה חטאים יש, לכל הפחות, דרכים או אמצעים רבים של תשובה, בכל אחד ואחד מהם לפי ערכו ועניונו. בחסרונות העבר, לעומת זאת, יש צדדים שכשלעצמם אינם ניתנים לתקנה: "מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להימנות" (קהלת א, טו). מי שלא קרא קריאת שמע ביום מסוים, למשל, לא יוכל

החסר הפנימי יותר למתרחש בחודש אלול הוא עניין ההארה הפנימית, מאור הפנים של מעלה, המגיעים אל האדם בתקופה זו.

להשלים ולתקן את החסר הזה על-ידי קריאת שמע פעמיים בזמן אחר; החיסרון נשאר במקומו. עם זאת אפשר עדיין לעשות מעין השלמה ותיקון לחיסרון הזה. אמנם לא תהיה בכך השלמה של החסר שהיה בזמן ובמקום מסוימים, אך עשויה להיות בכך השלמה של האדם במובן זה שהוא עצמו איננו נשאר עוד פגום וחסר,

מדגישים מאוד את עניין התשובה - אם לא בדרך של עשייה הרי לפחות על מנת להמריץ ולהעיר. בספרים אחרים, מעטים יותר במספרם, העוסקים בפנימיות התורה אפשר למצוא דברים גם על מהותו של החודש כחודש של התקרבות, של הארת פנים ושל התגלות אור עליון הבא מלמעלה; ורק מעט מאוד מדובר על בחינת השלמה שבחודש זה.

תשובה

הגם שעניין ה'תשובה' ועניין ה'השלמה' הם, לכאורה, עניינים קרובים, מכל מקום יש הבדל הן בתוכן הדברים והן בכיוון שהם פונים אליו - בראש ובראשונה מפני שבחינת התשובה של חודש אלול איננה מתייחסת כל כך לחודש עצמו: התשובה של חודש אלול היא בבחינת הכנה ליום הדין הגדול של ראש השנה ולגמר הדין ביום הכיפורים, ובתור שכזו היא מתייחסת למאורעות ולקווים מסוימים של זמן השייכים לא לחודש אלול אלא לזמן שלאחריו.

הבדל נוסף בין ה'תשובה' וה'השלמה' הוא בכך שמצד מסוים התשובה היא התייחסות לעבר, לאמור: היא באה לתקן דברים שהיו בעבר, ומשום כך היא גם מתייחסת, במידה רבה, לקלקולים של העבר ולדרכים שבהן ניתן לתקנם או לשנותם. ההשלמה, לעומת זאת, איננה נקשרת למאורעות או לזמנים מוגדרים בעבר, אלא לראיית השנה כולה כמכלול, ועל כן היא אינה מתמקדת בחסרונות,

השלמה

שכן הוא מצליח לעשות בהווה את אותם דברים שהיה עליו לעשות בעבר.

"המלך בשדה"

ההסבר הפנימי יותר למתרחש בחודש אלול הוא עניין ההארה הפנימית, מאור הפנים של מעלה, המגיעים אל האדם בתקופה זו. בדרך כלל השתקפות של אור עליון מתגלה רק לאנשים מסוימים, וגורמת להם להתעורר בתשובה על העבר ולנסות לתקן את ההווה והעתיד. ואילו האור העליון המתגלה בחודש אלול, גם אם הוא אינו מתגלה בבהירות לכל אדם מכל מקום הזוהר שלו מעורר באדם ריגושים המעניקים לו כוח לחולל שינויים בתוכו פנימה.

זאת ועוד: ההרגשה הפנימית של "המלך בשדה" - ההרגשה שיש פחות מכשולים ומעצורים בדרך אל המלך ושאפשר, אולי, להציץ פנימה ביתר קלות, ותחושת קרבתו של המלך והגנתו היתירה - עשויה לגרום לאנשים מסוימים לשאול את עצמם: האם אני ראוי להיות בקרבה כזאת? ושאלה זו יש בכוחה להניע אותם לנקות קצת את הלכלוך שדבק בהם, לתקן מעט את הקרעים; שהרי עכשיו, כשהמלך איננו מרוחק ומנותק אלא כל כך קרוב, בושה גדולה היא להיראות בפניו בצורה פגומה כל כך. עם זאת, ההרגשה הכללית של קירבת ה' נותנת לאנשים יותר אומץ להתקרב עוד יותר, ולפיכך - גם להשלים את מה שלא עשו כראוי קודם לכן.

מאחר שחודש אלול הוא החודש האחרון בשנה, ומפני שאין בו-עצמו חובות כבדות המוטלות על בני האדם, ממילא הוא קורא לנו לעשותו זמן של השלמה. כמעט כל אדם מדמה לעצמו, בצורה זו או אחרת, ולפעמים אף מתכנן, את כל הדברים שהיה רוצה להגיע אליהם במהלך השנה הבאה. אין שני בני אדם שיש להם תפקיד זהה וחובות זהות; לכל אדם יש תפקידים ומשימות, ובכלל זה - להוציא לפועל את פוטנציאל הטוב שנמצא בתוכו. כל אדם נולד וגדל עם פוטנציאל כזה, אבל הוא לא תמיד מגיע להגשמו. דומה הדבר לעץ, שבתוך תאיו מוטבעים הגודל ומשך החיים האופטימאליים שלו, אך לא בכל העצים הפוטנציאל הזה מתממש. ועוד יותר מזה נכון הדבר ביחס לבני האדם, שכן לא פעם כלל לא ברור ולא ידוע להם לאן הם צריכים לשאוף ועד כמה הם יכולים לגדול, ופעמים שהם גם נגררים לפינות שונות ולצדדים שונים. ויש גם כאלה שכלל אינם יודעים שמוטלת עליהם החובה - שאיננה חובה חברתית או משפחתית אלא חובה עצמית - להתפתח.

השאלות האמיתיות שצריך אפוא אדם לשאול הן את מלמדיו והן את רבותיו אינן מה הן הנקודות שנכשלתי בהן או מה הם התשלומים המוטלים עלי, אלא בראש ובראשונה - מה שומה עלי לעשות, לאן צריך אני לפנות. בתוך כל המטלות שיש לו לאדם, שבעצם אינן באות מבחוץ אלא

את תשומת הלב מן הלימוד לעניינים אחרים, ולכן הוא מאפשר לאדם לעשות עבודה שאיננה קשורה בתאריך זה או אחר, אלא היא העבודה של כל השנה כולה, עבודת חייו הכללית.

עם זאת, ברקע נמצאים כל הזמן הטקסים הקטנים, כגון תקיעת השופר היומיומית. תקיעת השופר אמורה להיות קול של אזעקה, שהוא נחוץ מפעם לפעם, ולו רק כדי לומר לו לאדם: ראה היכן אתה נמצא! ראה עד כמה התרחקת, עד כמה מסוכן מצבך העכשווי! אבל גם כאשר אין האדם זקוק לאזעקה יש לו, לכל הפחות, צורך בשעון מעורר, במשהו שיעיר אותו לעשות את מה שראוי לו לעשות. התקיעה בשופר באה אפוא גם להעיר את הישנים וגם להזעיק את אלה הבוהים על משמרתם.

נוסף על כך יש בחודש הזה, כאמור, מתנה, מתנת חסד, שאינה שייכת ליום מסוים או לחוויה מיוחדת אלא היא מתנה כוללת: הארת פנים של מעלה. אכן, במזמור התהלים שמקובל לאומרו אותו בימי החודש, מזמור כ"ז, מובעים לא רק הרצון והכמיהה להתקרב אל הקב"ה אלא גם רגש נוסף, אולי בסיסי יותר: הביטחון בכך שגם אם לא נשאר לו לאדם בעולמו שום דבר להישען עליו, הרי הקב"ה נמצא תמיד, והוא תמיד מחכה לו לאדם בחיך.

נובעות מבפנים, ישנם גם אותם הדברים השייכים ונוגעים לזמן. בחיי האדם יש פרקים ארוכים מספיק שבהם יכול הוא לא רק לבצע משימות מסוימות אלא גם לנסות להשלימן, אם עדיין לא הגיעו להשלמה הראויה. מבחינה זו אפשר לומר שאם יש משימה או מצווה השייכת לחודש אלול, הרי היא המצווה לחפש אחר המשימות הפרטיות שיש לכל אדם, ולנסות לבצען.

בעבר הרחוק, כאשר חלק גדול מעם ישראל כבר היה בגלות, היה חודש אלול אחד מ"רחי כלה" - זמן שבו היו אנשים רבים נאספים כדי ללמוד תורה ביחד. הלימוד בחודשים הללו היה מיועד לא רק לתלמידי חכמים מובהקים, אלא גם לכל מי שלמד והבין ולו קצת. תבנית הלימוד ב"רחי הכלה" הייתה בעיקר לקבל ראשי פרקים, תוואי כללי של תכנית הלימודים למשך השנה הקרובה. הלימוד עצמו צריך להיעשות במשך כל השנה כולה, ואין אדם יכול לעשותו בשלמות במשך חודש או חודשיים בלבד בשנה; ואולם יש גם צורך להתאסף ולהתקשר יחד על מנת לבנות מנוף אל העתיד.

חודש אלול היה משום כך הזמן שבו השלימו האנשים את כל מה שלא הספיקו ללמוד במשך השנה האחרונה, וגם התחילו להיכנס ללימוד של מה שהתכוונו ללמוד בשנה הבאה. אכן, חודש אלול היה זמן אידיאלי לעניין זה, שכן יש בו כל המעלות: מצד אחד אין בו התחייבויות מיוחדות או ימים המסיימים

לדוד ה' אורי וישעי

נערך מתוך שיחה בישיבת תקוע, אלול תשנ"ט

שייכותו לענייני התשובה ברורה וגלויה לעין, ואילו המזמור שלפנינו - מה ענינו לימי התשובה?

כאשר מדברים על תשובה, מתכוונים על פי רוב לתשובה בה מכים על חטא, לתשובה בה ממררים בבכי, זו היא תשובה. ואילו בפרק זה הדגשים הם אחרים לחלוטין. מתוך קריאה ראשונית של הפרק ניתן להבחין באלמנטים השונים שמרכיבים את המזמור ויוצרים את האווירה הכללית שלו. אלמנט המלחמה מודגש לפנינו ובמקביל מופיע אלמנט התקווה. בייחוד עלינו לשים לב בעת קריאת הפרק לתחושה הקיומית לגבי קיומן של בעיות. הפרק אינו מנסה להציג את האדם כחסר בעיות או כמנצח, נהפוך הוא, אני יודע שיש בעיות, אינני מנסה לטאטא אותן מתחת לשטיח, אני מודע להן ונאבק בהן!

אם נתבונן לרגע בתוכנו של המזמור נוכל להבחין בחוסר האחידות שבו ובאווירה המורכבת. בתחילתו הוא אומר - "ה' אורי וישעי ממי אירא, ה' מעוז חיי ממי אפחד" - 'אין בי כל פחד', ואילו המשכו מבטא מצב קשה "בקרוב עלי מרעים" וכו'. בהמשך המזמור ניתקל פעם אחר

אם נדמה לרגע את ספר תהילים לארון של תרופות, נוכל למצוא בתוכו מספר גדול של תרופות שונות ומגוונות כאשר כל אחת מן התרופות מיועדת לשעה ולמציאות מסוימת. על פי הסתכלות זו, אם נבחר המזמור "לדוד ה' אורי וישעי" להיאמר בימי אלול הרי זה משום שהוא מהווה עבורנו מעין רצפט, מרשם רפואי המתאים למצב בו נמצאים אנו בתקופה זו. אשר על כן נשאלת השאלה, מפני מה נוהגים לומר פרק זה דווקא בימים אלו? במילים אחרות, הימים בהם אומרים את המזמור - חודש אלול ותקופת הימים הנוראים - הם הימים בהם עסוקים עמך ישראל בחזרה בתשובה ובעשיית חשבון נפשם. השאלה היא, מהי שייכותו של המזמור לעניינם של הימים הללו, מהי שייכותו לענייני תשובה?

ישנם בספר תהילים כמה מזמורים של תשובה המבטאים אופנים שונים, צדדים שונים של התשובה. בתור דוגמא קלאסית למזמור תשובה (לפחות במבנה המקובל) ניתן לציין את מזמור נ"א - זהו מזמור שפחות או יותר אומר "אני חוטא, אבא שלי חוטא, ואני צריך תשובה, כפרה, ועוד כל מיני דברים", ממש מזמור של וידוי. מכל מקום,

אחת שאלתי

ראשית נשאלת השאלה היכן נכתב המזמור? על מנת להבין את עיקרי הדברים, עלינו לחקור מאיזו נקודת מוצא נכתב המזמור, באיזה מצב ובאיזו שעה. על פי פשוטם של דברים מדובר בסיטואציה של חשש מאויבים, ערב מלחמה, "בקרוב עלי מרעים", "אם תחנה עלי מחנה", וכיוצא בזה ומתמיהה העובדה כי דווקא במצב זה עומד דוד ומצהיר - "בזאת אני בוטח" מה פירוש 'בזאת' מהו הדבר אשר ממנו שואב דוד את כוחותיו, את היכולת להתמודד עם אויביו וצרותיו?

כאמור, מדובר באדם הנמצא ערב מלחמה ושרוי בלחץ רב. אויביו מקיפים אותו, סוגרים עליו והמצב בהחלט לא מעודד. השאלה היא, כיצד מגיב האדם ברגעים כאלו? כיצד מגיב דוד המלך במצב שכזה? מתוך כל הפחד, החששות והצרות, מביע דוד את משאלתו היחידה - "אחת שאלתי מאת ה', אותה אבקש, שבת בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו".

דבר זה שופך אור חדש על דמותו של דוד המלך. מכל אדם באשר הוא אדם היינו מצפים לתגובות מסוימות כאשר הוא שרוי במצבי לחץ. על-פי רוב התגובות הן ספונטניות - יש המגיבים בהיסטריה, יש המנסים בכל מחיר לצאת מן הבוץ וכן הלאה. ואילו תגובתו של דוד - דומה כי איננה ממין הענין כלל. היא אמנם

פעם בשניות המאפינת אותו, ניתן למצוא במזמור אמירות של ניצחון (כגון: "ירום ראשי על אויבי" וכו') בצד תיאורים של צרות ("כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס"), אמירות של ביטחון ("בזאת אני בוטח") בצד זעקות ותפילות (כגון: "שמע ה' קולי אקרא", "אל תטשני ואל תעזבני") וכן הלאה. בנוסף לכך, אין המזמור מסתיים בניצחון או בהפסד, המזמור מסתיים בדבר אמצעי ולא ברור - "קוה אל ה'". תקווה. הצרות ישנן, המאבק בעיצומו, ופירושו של דבר כי ההפסד אינו מוכרח ומצד שני אף הניצחון אינו מוכרח. ברכת 'חזק ואמץ' אינה מיועדת לרגעי ניצחון, מכוונת היא לאדם הנלחם, הנאבק.

המזמור מציג את מהלך החיים כרצף של מאבקים, או לחילופין - כמאבק אחד ארוך. בחודש אלול ישנה עצירה במהלך החיים, האדם עומד אל מול השנה שחלפה - שנה של מאבקים, של עליות וירידות חוזרות ונשנות, וכעת הוא נדרש לשוב בתשובה. לפי ההקשר בו דיברנו עד עתה, מצטיירת התשובה באופן חדש - פנימי יותר, משמעותי יותר, לא כחרטה ולא כהכאה על חטא. בהמשך דברינו נברר כי באלול - על פי האופן בו מוצגים חיי האדם במזמור - נדרש האדם לשני דברים מרכזיים בתשובת אלול: להגדיר עצמו בצד הקדושה ולכוון עצמו אל התכלית.

ומגדירים את אישיותו (בדומה למה שאמרו רז"ל: "אדם ניכר בכוסו, בכיסו ובכעסו"), ומשום כך מוצאים אנו תגובות שונות וייחודיות אצל דוד המלך.

באשמורות אהגה בך

במזמור אחר - "בהיותו במדבר יהודה" (תהילים סג) - אומר דוד: "זכרתיך על יצועי באשמורות אהגה בך" ומשמעותן של דברים אלה היא מרחיקת לכת ביותר. אין כל רבותא במצב של "אהגה בך" כאשר אנו נתקלים בו בבית הכנסת, זהו מקום שמטבע הדברים מזמן את האדם להגות באלוקיו - הספרים, ה"שייוית", הטלית והתפילין. אך לא כך הם פני הדברים כאשר אנו מדברים על סיטואציות אחרות, וביחוד כאשר מדובר ברגעים בהם שרוי האדם בערפול החושים והמחשבות. כאשר דוד מדבר על "יצועי" ועל "אשמורות" הרי הוא מדבר על רגעים בהם רובא דאינשי אינם מצויים במצב של "אהגה בך" - כאשר אדם שוכב לישון, כאשר מעירים אותו משנתו וכן הלאה, ואם רואים אנו שדוד שרוי ברגעים אלו בדביקות, פירושו של דבר כי דברים אלו נוגעים לו ברמה הקיומית ביותר.

ביטוי נוסף לרעיון זה ניתן לראות בפסוק "על משכבי בלילות ביקשתי את שאהבה נפשי" (שיר השירים ג,א), שם מתוארת מציאות של זוג אוהבים, תיאור של מחשבות האדם המאוהב על משכבו

ספונטנית, אך כלל לא מתאימה למצב. מצפים היינו כי במצב הזה יזעק דוד לה' או יחשוב על תכנית, אולם תגובתו הראשונית של דוד מבטאת דבר שונה בתכלית - את כיסופיו לחזות בנועם ה', ובתור תגובה ספונטנית (בהתחשב במצב המתואר) זוהי תגובה בלתי שגרתית ומפתיעה ביותר.

לפני זמן לא רב גילו ארכאולוגים בהרי יהודה מערת מסתור, ובפנים המערה מצאו כתובת כתובה בעברית - "אודה ה' בכל לבב". נסה רגע לתאר לעצמנו את מצבו של הכותב המאושר - המערה היא מערת מסתור, אדם זה יושב בה כדי להיחלץ מצרה כלשהי. עם כל זאת הוא כותב "אודה ה' בכל לבב!" זהו דבר מדהים ובלתי צפוי. מצד אחד שרוי האדם במצוקה ממשית, ומצד שני - ייתכן שיצוץ ויעלה עיני הנראה כשייך למהות נשמתו, ואשר נראה כי אינו נוגע כלל למצוקה הקיימת.

במידה רבה, ספר תהלים ברובו בנוי על תודעה כזו. יושב אדם ומדבר על דבר אחד ופתאום עולה מתוכו דבר אחר, פנימי יותר, והאדם נכנס למצב של דביקות. החריגה הזאת, הכניסה הזאת לדביקות, היא זו שמבדילה את האדם הזה (הבדל פנימי ומשמעותי) מבעלי צרות אחרים מחד ומבעלי תפילה אחרים מאידך והיא זו שמוכיחה על פנימיותו ועל הגדרת מהותו. למעשה, ברגעי המצוקה, כאשר האדם מגיב בספונטניות, מתגלים במידה רבה הכוחות אשר שוכנים בתוכו

לדבר עבירה". בכלל הדברים שהאדם עושה בחייו, קיימות גם העבירות. לכן ניתן לומר שאף ב"שטח" זה של החיים מתבטא ההבדל בין האדם שמחובר

הדרישה לתשובה היא הדרישה מן האדם להגדיר עצמו בצד הקדושה, להניח עצמו שם.

לאלוקיו לבין שאר אדם. אומנם, החיבור לאלוקים לא מונע מהאדם לעשות עבירה, אך אדם כזה - מלבד העובדה שבעת העבירה לא יוכל לשכוח את אלוקיו - אדם כזה בחיבורו עומד, ונראה שעל אף העבירה עדיין אכפת לו, מפריע לו, ובנפשו פנימה - במקום עמוק מאד ומשמעותי מאוד - הוא מחובר לקדושה ולאלוקיו.

בסיכומו של עניין, מדובר בחיבור עמוק ביותר, חיבור אשר למעשה מגדיר את האדם מבחינה פנימית, ואשר נבחן דווקא ברגעים של חוסר מודעות עצמית, ברגעים של ערפל ובלבול, הרגעים בהם עולים דברים באופן טבעי, רגעים בהם

בלילות. מובן הדבר שכאשר אדם באמת אוהב, הריהו "שוגה באהבתו תמיד" ומושא אהבתו הוא הדבר הראשון שעולה בדעתו בכל עת ובכל זמן. ניתן אפילו לומר כי מעתה ואילך אדם זה מוגדר בהגדרה חדשה המבדילה אותו משאר כל אדם - זהו אדם מאוהב! זוהי תעודת הזהות שלו! מובן מאילו כי מדובר ברמת אינטימיות משמעותית אשר איננה תלויה בזמן ומקום (כגון בית הכנסת וכדו'). כעת, דבר לא נוגע באהבתו ואין זה משנה כלל מהם מעשיו או מה עובר עליו - זהו אדם מאוהב. אמנם, במידה ואהבתו איננה כה מרכזית וחשובה עבורו, הרי שעל משכבו בלילות יהרהר האדם ויחשוב על עניינים שונים ומגוונים, לבסוף יגיע במחשבתו גם לזה.

דומה הדבר לאדם רעב. אדם רעב יוכל להסיח את מחשבתו מרעבונו, יוכל לעסוק בנושאים שונים, לעשות טלפונים, לסגור עסקות, לשוחח עם אנשים וכל כיוצא בזה. אך אם יסיר את מחשבתו רק לרגע מעיסוקיו השונים, מיד ייזכר בכך שהוא רעב, והסיבה לכך היא פשוטה - משהו מקרקר בבטן. כזו היא אהבת ה'! משהו מקרקר לי בבטן ואיתו אני חי, איתו אני עוסק בכל מיני דברים - אני בונה, הורס, נלחם, שמח ועצוב, עושה ומתבטל, חי.

במאמר מוסגר נוסף דבר אחד - שעל אף הבעייתיות שבו הרי הוא מבטא את הענין בצורה חזקה, והוא מאמר הגמרא בברכות (סג.) "בכל דרכיך דעה - ואפילו

"בתוך" משהו, לחיות מתוך הקשר מסוים יחיד. ודאי שדבר כזה אינו מתרחש ביום אחד.

אך האדם יכול להתחיל בכך. ביכולתו לעמוד ולנסות לשייך עצמו לקדושה. לומר - כאן מקומי. יכול הוא להתחיל את הדרך, לפתוח בגישושים ראשונים בדרך ליצירת קישור חזק. יכול אדם לעמוד בחודש אלול ובימים הנוראים ולקבל החלטה, לעמוד ולומר - "רבנו של עולם, אני שלך!" ובכך מקיים הוא את הפסוק "ושבת עד ה' אלוקיך" (דברים לב, ב)

כיוון אל התכלית

הדבר השני הנדרש מן האדם הוא כאמור לכוון את עצמו אל התכלית. אם ניקח לרגע את המזמור ונוציא אותו מתוך ההקשרים המעשיים שלו, נקבל ציור (בקווים כלליים) של חיי האדם בזה העולם. כפי שכבר נתבאר לעיל, החיים אינם מתנהלים בדרך מישורית, מלאים הם עליות ירידות ומהמורות. זוהי כמעט ההגדרה של "לחיות". החיים הם דינמיים, רצופים שינויים, מהפכים, התיישנות והתחדשות וכן הלאה. "לחיות" פירושו של דבר להתקדם ולהשתנות, מה שגורם באופן בלתי נמנע למאבק ולהתמודדות. כאשר בוחר אדם בחיים ובפרט בחיים רוחניים, עליו להיות מוכן לכך שישנם מרעים הבאים לאכול את בשרו, המקימים עליו מלחמה. כפי שכבר אמר לעיל, חיים אלו יוצרים פגם מסוים,

מגלה האדם מהם הדברים החשובים לו באמת, ובעצם - מיהו ומהו באמת. מבחינה זו, המזמור שלפנינו מציג את הענין בצורה חזקה - מהלך של מאבק מתמשך, רצוף צרות וסכנות כאשר מתוך המאבק עולה המשאלה "שבת בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו".

אלול

לאור האמור לעיל, מצטייר ענינו של חודש אלול וענין התשובה בכללה באופן חדש - שונה. כעת תופסים אנו את שאלת העבירות הקטנות וכישלונותיו של אדם כשאלה צדדית. השאלה המרכזית היא היכן האדם עצמו נמצא, במה הוא מהרהר על משכבו בלילות, היכן מונחת נקודת ליבו. במלים אחרות, השאלה איננה מהם מעשיך, השאלה המרכזית היא מי אתה?

לאור דברינו מתברר, כי החטא האמיתי איננו עבירה זו או אחרת אלא הניתוק הפנימי, לבך מונח במקום אחר, הדברים אינם נוגעים בך ברמה הקיומית. הדרישה לתשובה היא הדרישה מן האדם להגדיר עצמו בצד הקדושה, להניח עצמו שם.

אמנם, אין הדבר פשוט כלל וכלל, בל ישלה אדם את עצמו כי מיד לאחר שיחליט על כך, יחלו מחשבות והרהורים על מושא אהבתו החדש להעסיק את מוחו וליבו. אין זה פשוט כלל לחיות

אופן מסוים של חטא, ובמקביל הם מתאפיינים בתשובה המיועדת לפגם זה.

הפגם - איבוד הכיוון

מה עושים בעצם בחודש אלול? יש הנוהגים להקדיש ימים אלו לתשובה, קרי - לחרטה על המעשים הרעים ולעזיבתם. ובכן, ודאי שיכול אדם לעשות באלול תשובה אולם אז יהיו הפרופורציות שאחד עשר חודש עושים עבירות וחדש אחד עושים תשובה. איזו צורה יש לזה? כל השנה אני חוטא ופתאום מגיע חודש אלול, אני נזכר לפתע ביראת שמים, הפעמון מצלצל, מודיעים לי כי יום הדין קרב ומיד אני מתחיל להוציא מן הכיסים את כל הגניבות הגדולות והקטנות. לא זו מטרת חודש אלול.

בחודש אלול אין יומרה לתקן את כל השנה כולה, קשה אפילו להעמיד את חודש אלול ביחס לכל השנה. באלול מוטל על האדם לעמוד ולכוון את דעתו. עליו לכוון דעתו לדברים החשובים באמת, לעיקר. כיוון שכזה לעיקר, לא בהכרח שימנע את האדם מלעסוק אחד עשר חודשים בדברים טפלים, וזאת מפני שכמעט בכל דבר שאנו עושים חסר העיקר. דברים המהווים בעצמם תכלית אינם מצויים כל כך, יש ללכת בדרכי עקיפין על מנת להשיג איזשהו דבר. למשל, אם ברצוני לאכול פרי מהכרם שלי, בסופו של דבר אני עוסק בתכלית זו זמן מועט ביותר. רוב הזמן אני עוסק

בדברים אחרים - אני עודר, מזבל, מנכס ומזמר ורק לאחר מכן ישנו הרגע בו מופיע הפרי, התכלית. לעיתים מופיע הפרי לאחר שכבר שכחתי לשם מה אני עובד כל כך קשה. בעיה זו קיימת בכל דרך ארוכה שהיא.

דבר כזה יכול לקרות אף לאדם היושב בישיבה ולומד תורה, אף הוא עלול יום אחד לשאול את עצמו לשם מה יושב ולאן בעצם הוא התכוון להגיע. כאשר האדם מסתבך בכל כך דרכי עקיפין נוצר מצב שבו למרות שהאדם ממשיך בדרכו, הרי שבתודעתו הוא כבר מנותק לחלוטין ממטרתו, ומעשיו מנותקים מן התכלית אליה יועדו מראש. דבר כזה עלול לקרות ואף קורה בפועל לא רק בחיים הפרטיים אלא אף בדברים גדולים וכלליים יותר, למן המלחמות הגדולות ועד לפוליטיקה העולמית. אנשים נכנסים למהלכים, מהלכים בעלי הגיון מסוים, ודברים נבנים, צעד אחר צעד, מהלך על גבי מהלך, עניין על גבי עניין ובסופו של דבר מסתבר שלא ברור לאן מובילים הדברים. נעלמה הכוונה הראשונית, נשכחה הנקודה הפנימית.

משמעות הדברים - תכליתם

ישנה אמרה בשם בעל ה"חידושי הרי"מ" מגור האומרת: "לס"מ יש בעיה עם החסיד עד לרגע שבו הוא נוטל מן החסיד את הנקודה הפנימית. מכאן ואילך אין לו בעיה עם החסיד - שישאר עם כל השטויות. עם הג'ארטל", עם השטריימל, עם ה"יצמח פורקניה"..." מובן

את הדעת לתכלית המכוון, כך נותנים לקב"ה עיניים ולב. באלול נדרש האדם לישר את עצמו, לא כל כך את חטאיו ומעשיו הרעים כמו את עצמו, להיכן פניו מועדות? לאן הוא הלך עד עתה? יתכן שאדם שכח לחלוטין את הכיוון, יתרה מזאת - לעיתים שוכח האדם שהוא רצה להגיע לאיזשהו מקום, הדבר חדל מזמן להיות משמעותי עבורו.

לשם כך זקוק האדם לתהליך של רענון מפעם לפעם. סוג של יישור. ביישור שכזה עלול אדם לגלות שהוא כלל לא מעונין במה שהוא עושה, לעיתים הוא מגלה שהכל היה טעות מלכתחילה - במקרה הוא נפל בנקודה מסוימת, ולעיתים מגלים שדברים שהיו חשובים בעבר, איבדו את ערכם וחשיבותם במהלך הדרך ואילו האדם המשיך בדרכו אך ורק מפני שלא הייתה בידו ההזדמנות לחשוב לרגע על הדברים. על כן קיומה של בדיקה שכזו הוא משמעותי ועקרוני ביותר.

חסיד נידון על שם סופו

ואולם, כאשר באים אנו לעסוק בבדיקה שכזו, אנו נתקלים בבעייתיות שבקיומה של בדיקה זו. מסתבר, כי אין באפשרותנו לבדוק את עצמנו בכל רגע ורגע, וזאת משום שמטבע הדברים אנו מתכננים תכניות - לצער הלב, אין בידינו דרך העוברת בקו ישר מנקודה אחת לחברתה. תמיד ישנה התעיה בדרך, תמיד קיימות הבעיות, תמיד ישנו הסיבוך שבפרטים. ומסתבר, שלא בכל רגע ניתן לעלות

הדבר שכאשר הנקודה הפנימית איננה, מעשיו של האדם הנם חסרי משמעות בעליל. הדבר אשר נותן לדברים את תוקפם ומשמעותם זו הנקודה הפנימית, המבטאת את התכלית ואשר נמצאת בלבו של אדם פנימה.

בירושלמי (ברכות א,ה) מובאת האמרה: "אי יהיבת לי לבך ועיניך, אנא ידע דאת ל". תן לי את עיניך, תן לי את ליבך - אזי תהיה שלי, אז אדע כי לי אתה! כל שאר הדברים אינם משמעותיים עוד, הדבר החשוב הוא המקום בו מונחת נקודת ליבך, המקום אליו נשואות עיניך, המקום שהוא בבחינת "עיני ולבי שם כל הימים".

ישנם אנשים, אשר כל חייהם מכוונים. אנשים אשר תמיד יהיו בזווית הנכונה, ובפניה הנכונה, בכל שלב של חייהם יעמדו במקום בו הם צריכים לעמוד, כשהכל מכוון אל התכלית. אולם רובא דאינשי אינם בזווית הנכונה. אינם מכוונים לכיוון הנכון. אלו יוכלו להמשיך בשיטוטיהם זמן רב, אולם מטרתם לא תהא ברורה כל עיקר, וזאת מהסיבה הפשוטה שהן שכחו להיכן פניהם מועדות. על כן, כל שנדרש מאנשים אלו זה להיזכר.

התשובה

על האדם לכוון את דעתו ואת מעשיו. ובחודש אלול, לאחר שנה שלמה של שיטוטים - מהם חסרי תוחלת ומהם פחות - לא נדרש האדם להכות על חזהו כך וכך פעמים, הדרישה היא לכוון

לנקודת תצפית ולכוון את התכלית. אם כן מה ביכולתו של אדם לעשות? אדם יכול לשמור עצמו שלא ישכח את תכליתו ומטרתו. הוא יכנס לכל הסיבוכים, הוא ילך בדרכים עקלקלות, אך אף פעם הוא לא ישכח מהי מטרתו ולאן פניו מועדות. אין הכוונה שיבדוק ויכוון עצמו בכל פעם, אך תמיד הוא יזכור להיכן ברצונו להגיע.

ישנה אמרה ידועה המסבירה מדוע נקראים החסידים בשם "חסידים". השאלה היא טובה משום שאדם הנמצא במעלת חסיד יש לחפש בנרות, ולעומת זאת ישנם אנשים רבים הקוראים לעצמם "חסידים". והתשובה היא שכאשר אני נוסע ליעד מסוים, ייתכן שאני אעבור בדרכי בכל מיני מקומות, ייתכן שאף אעשה טעויות בדרך, אך לכל מי שישאל להיכן מועדות פני, אענה תמיד "אני נוסע לירושלים" משום שזהו היעד הסופי ולעולם איני שוכח את מטרתי הסופית. כל עוד אדם זוכר לאן פניו מועדות, כל התקלות והטעויות למיניהן, כל העיקולים והסיבוכים, כל אלה נשארים בגדר של תאונה בעלמא.

הבעיה מתחילה כאשר אדם מאבד את עצמו ואת כיוונו לחלוטין, דבר שכאמור עלול לקרות במקרים רבים. אשר לזאת נדרש האדם באלול לחזור בתשובה. בחיים כפי שהם מתוארים שלפנינו - חיים המאופיינים בעליות וירידות, במאבקים בהפסדים ובנצחנות, ברגעים קשים וברגעי חסד, צריך להיות רגע של עצירה במהלך החיים, האדם מתבונן על עצמו,

היכן הוא עומד? להיכן פניו היו מועדות? ולהיכן הן מועדות כעת? ובכך, כאמור, הוא מעניק למעשיו את משמעותם.

רגע זה מגיע באלול, רגע של קריאה לתשובה. לא תשובה במובנה המקובל אלא תשובה במובן של תשובה להגדרת כיווןך - "אי היבת לי לבך ועיניך, אנא ידע דאת לי".

תקוה

הפסוקים האחרונים של המזמור, משלימים את התמונה לגבי עבודת החודש. לאחר שהפרק מתאר את חיי האדם כמאבק מתמשך מצביע דוד על כוחות הנפש המחזקים אותו בתוך המאבק. "לולא האמנתי לראות בטוב ה'", מכוח זה שהאמנתי, אני יכול להמשיך הלאה.

וחותם דוד - "קוה אל ה', חזק ואמץ ליבך, וקוה אל ה'". אמת, לא נגאלתי, ואף לא נעניתי, ובכל אופן אני יכול לקוות ולהמשיך הלאה. אין כאן הבטחה, שמחודש אלול יצאו כולם מושלמים או שכל הבעיות יפתרו. אך יש כאן מעין עצה, שבחודש זה צריכים להתחזק. אני צריך עוד פעם לקוות אל ה', וכך אוכל לעבור את השנה.

תשובה - שינוי של ממש

נערך מתוך שיחה בישיבת תקוע, ד' תשרי תשס"ט

הוא לא חושב על ה' - לו העוון, כיוון שהוא לא חשב על ה' בכל דבר. גם על זה צריך לעשות תשובה, ואפילו לא צריך להיות הולל גדול בשביל זה. למעשה, כתוב שכל המטרה של רשימות החטאים ב"על חטא" ודומיהן, היא שאם בן אדם זוכר שהוא חטא, והוא לא מצליח להזכיר את החטא בפיו או לחשוב עליו, יש את הרשימות האלה, שם אפשר להזכיר את כל החורים והפגמים. אמרו פעם שמלאך החבלה שיוצא מעבירה של יהודי הוא אף פעם לא מלאך שלם, הוא תמיד יוצא בעל מום, כי יהודי לא עושה עבירה בלב שלם. ממילא, העיסוק הזה ברשימות העבירות הוא לא המוקד של עניין התשובה.

שלא תבינו אותי לא נכון - צריך לעשות תשובה, אבל צריך לדעת איך ומתי. כאשר גופלים בבוא - יש נטייה טבעית לנקות את הבוץ, אבל תמיד, כאשר מנסים לנגב אותו - הוא רק נמרח יותר. קודם היו כתמים קטנים, וכעת הכתם התפשט ונכנס יותר עמוק. מתי באמת הזמן לנקות את הבוץ? - כאשר הוא מתייבש, אז הוא יורד בקלות. כך, באותו אופן, כאשר בן אדם נמצא בתוך מהלך

יש לי שאלה, למה אין "בעלי תשובה" בין הדתיים? ישנם "בעלי תשובה" שהיו חילוניים. למה דווקא החילוניים נעשים בעלי תשובה ולא הדתיים? הרי כל ספרי הראשונים בנושא התשובה נכתבו לקהל שכולו היה דתי.

במהות, בעל תשובה הוא באותה בחינה של בית שנהרס ונבנה בית חדש במקומו - זהו כבר בית אחר! אני לא אומר שכל אחד במדרגה הזאת, אבל זה שזה לא קורה, זאת בעיה. אכן, אנשים זרים תנועות קטנות, ימינה ושמאלה. אבל שינוי דראסטי, שינוי חיים של ממש - לא קורה.

לנקות את הבוץ כשהוא מתייבש

אפשר להתעסק ב"על חטא". כשמסתכלים, רואים שיש שם כל מיני דברים שגם אם הם מובנים, אני לא באמת מתכוון לחזור עליהם בתשובה. כך גם תפילה זכה, שהרבי מקוצק הציץ בה פעם ואמר שהכותב שלה היה צריך להיות הולל גדול כדי לכתוב כזה דבר. יש דרשה על הפסוק "אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עוון" (תהילים לבב) שפירושו: אם

נאמר למי שכבר לא נמצא בנעוריו, אלא לזה שעבר את הנערות. כשאתה רחוק מהעניין - אתה יכול לנער את ערמות הזבל מעליך, זה הזמן לכך.

תשובה - הבדל משמעותי

תמצית העניין של תשובה היא תפנית. היה מי שתיאר את זה במשל יפה, שהוא לא שלי: נניח שאני הולך לכיוון מסוים, לדוגמה צפונה, והולך והולך. איך אני אגיע דרומה? העצה הכי טובה לכך היא פשוט להסתובב לכיוון הנכון. לפעמים אדם מסתובב 180 מעלות ולפעמים הוא מסתובב קצת פחות, אבל זה כבר תיקון ושינוי. אמנם, לאחר הסיבוב יש עדיין הרבה מה לתקן, אבל עיקר העניין הוא שינוי הכיוון.

אדם יכול לעשות שינוי קטן, החלטה לשנות כיוון. כאשר אני הולך באפיק מסוים, לא רק שאני ממשיך ללכת בו אלא אני גם מעמיק אותו. סיפרו על אדם, שהיה בחור דתי, שנפצע במלחמה ובזמן הזה הוא נהיה "בעל תשובה" - משום שהיה הבדל משמעותי בין איך שהוא היה לפני הפציעה לבין איך שהוא יצא מהבית חולים.

היה בישיבה שלי בחור שהמשפיע של הישיבה באופן קבוע היה יורד עליו, ולמשפיע לא היתה לשון נקיה ביותר. ואותו בחור, כל פעם שהיה מגיע לישיבה - היה מקבל שטיפה מהמשגיח, ברבים,

של עבירה, אבל הוא באמת מתחרט, לפעמים קורה שהוא מורח את זה יותר, דווקא משום שרוצים להתנקות. לעומת זאת, כאשר המציאות או הזמן עוברים, והדברים מפסיקים להיות טריים, אז אדם יכול - ברצינות, לא בקלות דעת - לעשות עליהם תשובה. משום שכעת זה לא כתם פעיל, אלא כתם שכבר התייבש. אם אני מנסה לעשות תשובה באותו הזמן זה לא נפתר, פעמים רבות, התיקון יהיה יעיל כאשר אותו אדם ייצא מהעניין, ולא באותו זמן ממש. בדרך כלל הבוץ נופל כשהוא מתייבש, ואם הוא לא נופל, הוא ירד בקלות.

הבעל שם טוב היה אומר שכאשר אדם מתחיל להרהר בתשובה, הרבה פעמים הוא מסתבך גם בעבירה בעצמה שוב פעם, ולפעמים ההרהור מעלה מחדש גם את הפיתוי שהתעורר לפני העבירה. למעשה באופן טבעי הוא היה שוכח מזה, אבל כעת, כיוון שהוא משחזר את זה, הוא חוזר לשם. לכן אני אומר שהמהלכים של התיקון הם לא תמיד מהלכים מועילים; כשעושים לאנשים פיזיותרפיה לא עושים את זה כשהיד שבורה. קודם כל שמים על היד גבס, ורק כשהיא מתאחה, עושים את הפיזיותרפיה. וכן בהתקפי לב, קודם מוציאים את האדם מהמצב הקריטי, ואחר כך דואגים לתיקון יותר יסודי.

מתי הזמן לעשות תיקונים? כאשר אני יכול לעשות זאת, ולא כאשר אני עוד בתוכי שבור ורצוף. כתוב שצריך לעשות תיקון בפרט לחטאות נעורים - דבר זה

לעשות תשובה על זה. אני לא עושה תשובה על דבר פרטי, זה לא שפעם אחת לא בירכתי על מים ועכשיו אני אברך על כל כוס מים באמצע הלילה - אלא שאני רואה שיש בי בעיה כללית בברכות, ואני רוצה לחזור בתשובה בזה. דבר כזה לא הופך בן אדם מקצה לקצה, אבל זה גורם לו להתחיל לפנות - בין בעשה בין בלא תעשה.

תשובה זה לא שינוי של פרט, אלא שינוי במהותם של דברים

לכל אדם ישנם דברים ששייכים אליו, לפי מה שהוא, דברים גדולים וקטנים. הנקודה פה איננה הזנב שהוא מגדל, אלא כל מה שבא עם הזנב, העמדה מסויימת. לפעמים הבעיה היא המכנסים שאני לובש, יכול להיות שהתשובה שלי תהיה שמכשיו אני אפסיק להטריד את עצמי במכנסים שאני לובש, או לא ללכת עם מכנסיים עם חור - ואני בכוונה מדבר על דברים שהם קטנות שבקטנות. יש אנשים שצריכים לעשות תשובה על כך

שטיפה שנסבה סביב אישיותו ומהלך חייו. אני ריחמתי עליו, הוא היה בחור צעיר. פעם אחת במהלך שטיפה כזו הוא פשוט לא יכל לסבול יותר, הוא פתח את החלון וברח החוצה. לאחר זמן ראיתי את הבחור הזה והיה ברור לי שהוא עבר שינוי משמעותי - לא שקרן עור פניו, אבל ראו שיש אור אחר לבנאדם. גם אנשים אחרים אמרו לי שלא דמיינתי, הוא נעשה משפיע בעצמו.

תשובה זה לא שינוי של פרט, אלא שינוי במהותם של דברים. למה המשגיח נתן לו על הראש? כי הוא חשב שיש טעם בזה. שאם ישבו עליו חזק זה יעבוד והוא יעשה תפנית, והבחור שהיה פושטק מצוי הפך להיות בחור אחר, במעלה אחרת. אלו שינויים שהם בבחינת שינויים של בעל תשובה; לא שאדם פעם אכל טריפות ועכשיו הוא לא, אבל בכל זאת - הוא איש אחר.

תשובה - שינוי במעלה אחת

אם בן אדם יושב ביום הכיפורים וחושב שמחר בבוקר הוא יקום כמו מלאך - אמנם יש אפשרות כזו, אבל יש גם אפשרות שלא. ישנה דרך אחרת - שכן אדם יחליט שהוא יכול לעשות שינוי ב'מגזר' מסויים. מה הכוונה ב'מגזר'? כאשר שכן אדם מקבל על עצמו איזו מצווה. למשל אם אני מוצא שאני לא מברך ברכות - ואני אומר שאני רוצה

שהם שלומפרים, כאשר זה נהיה משהו בהווייתם. יש מישהו שבעייתו היא בעצם הבעיה של רבים וטובים - שכל מה שהם עושים, זה דברים לא רציניים. אני עושה מצוות, אבל כל זה לא רציני. יושבים אנשים בישיבות, חמש שנים, עשר שנים, ושום דבר טוב לא יצא מזה.

האם אני נעשה ביום אחד אדם אחר, חדש, שלא היה מעולם? אני לא חושב שזה קל. סיפרו על מרק טוויין, שאמר: "אין דבר יותר קל מלהפסיק לעשן - אני הפסקתי כבר 150 פעם..." דברים מעין אלה קורים הרבה. אדם מפסיק איזה דבר, ואז חוזר אליו. הדבר הרציני הוא שאדם יעשה שינוי, משהו משמעותי.

כאשר בן אדם מחליט ש"מעכשיו אני אהיה שקדן, לא אבטל את הזמן לדברים אחרים" - יש אנשים שהחלטה כזו יכולה לחול עליהם, ויש אנשים שיכולים להחליט את זה מחדש בכל יום, וזה עדיין לא יחול עליהם... לעומת זאת, אפילו בתחום הזה, אפשר לעשות זאת על מקטע של חיים - הרבה יותר פשוט לעמוד במקטע מסוים באופן עקבי - וכך נעשה שינוי בכל התמונה.

לדוגמה, יש אנשים שיותר קל להם לקבל מכות מאשר לחזור על משהו שהם למדו. כשהם מחליטים להשתנות, הם צריכים שהשינוי יהיה שינוי מתמיד, ואז הם יהיו בעלי תשובה. משה רבינו אמר: "לא בשמים היא ולא מעבר לים היא", אלא אני לוקח דבר ש"בפיך ובלבבך לעשותו", שהוא במסגרת היכולות שלך.

הדרך האמיתית לאדם שבאמת לא יכול לחזור על שום דבר, ובאמת כואב לו, היא להחליט שהוא יושב ולומד בעל פה כך וכך דברים. לא כל העולם, לא לעבור על כל הש"ס משניות, אלא לקחת מקטע, סוג מסוים של דברים, אפילו שהם דברים פרטיים. לא מכלול, אלא דבר שהיה מוגדר במקומו. זאת היא תשובה, ויכול להיות שלא יהיה המשך לתשובה הזו עוד הרבה שנים, אבל לפחות עשיתי את הפניה. זה לא נכון שאנשים לא יכולים לעשות שינוי, אלא שזה מאמץ. אפשר להזיז בני אדם, אולי לא תזוזה גדולה אלא קטנה, אבל זאת תזוזה.

שינוי משמעותי וקבוע

חלק מהאמונה שלנו זה שאפשר להשתנות, וזה דבר גדול שאומר הרבה מאוד דברים. כיצד משתנים? אפשר להזיז קטר מהמסילה שלו, אבל צריך לזה הרבה כח. אני חושב שמאתיים קילו של TNT יורידו קטר מהמסילה, עשרה קילו לא יעשו כלום. ראיתי בספרים, שיש מישהו שכשהוא מגיע לגן עדן, אומרים: "פנו מקום למצוות ציצית" - מפני שהוא יהודי שזה היה הדבר שהעסיק אותו. אבל אם אני רוצה את מצוות ציצית, אני צריך לקחת את מצוות ציצית. צריך לקחת 'מגדר', מצווה, שאדם בוחר להתעסק בה. מי שעושה את זה לפרקים, לא בונה שום דבר. אם אדם קם בבוקר ועלה בדעתו או נפל בליבו שהוא רוצה לשיר בקולי קולות את התפילה - אז זה שינוי,

אבל זה לא קבוע.

תשובה היא שאני עושה איזה תנועה, הכל לפי מה שהוא אדם. יש אדם שיכול

לכך שיש בחיי אפשרות של שינוי. אף על פי שאני לא יכול לצאת מהגנטיקה שלי, ומהחינוך שלי - אני בכל זאת יכול לעשות שינוי, וכשהוא יהיה שינוי ממשי, יהיה לו מובן.

כשאנחנו אומרים "עובדי עבודה זרה היו אבותינו", אנחנו בעצם אומרים שאולי הם היו עובדי עבודה זרה, אבל אנחנו לא נשארנו במדרגה הזו. זה שאבותינו היו עובדי עבודה זרה לא מחייב אותנו להיות כאלה. אפשר גם לעשות שינויים משמעותיים אפילו אם הם לא מאוד גדולים. משום שגם השינויים הקטנים משנים את המהלך של החיים. יכול להיות שאני רואה בהתחלה שזווית הנטייה קטנה מאוד, אבל במבט למרחקים, אני יכול לראות ששינוי של מעלה, אפילו פחות, יוביל לשינוי שנשאר; וכיוון שהשינוי הזה נשאר, התוצאה תהיה שונה לחלוטין. אדם יכול לומר - יהיה מה שיהיה, אני לא אמשיך במקום של מה בכך.

בעשרת ימי תשובה אני יכול להרהר בעבירות, אבל אני יכול לנסות למצוא איזו נטייה, אפילו קטנה, שתישאר. כך שמיום כיפורים זה עד יום הכפורים הבא אני אשאר באותה מגמה של זווית.

שינוי פנימי

אני מסתכל גם על חייהם של אנשים פרטיים, קטנים וגדולים, ואני רואה לפעמים בן אדם שעבר המון שינויים חיצוניים, אבל הוא בעצם נשאר בתוך

הלך מהאמונה שלנו זה שאפשר להשתנות, וזה דבר גדול שאומר הרבה מאוד דברים.

לקחת חתיכה יותר גדולה ולעשות אותה ויש אדם שלא, אבל לגבי כל אדם יש דברים שהוא יכול לעשות בהם שינוי משמעותי קבוע - שבסך הכול, אפילו אם הוא קטן, הוא משנה את העובדה שנגזר עליו להישאר באותו מסלול.

יש אנשים שאפשר לראות עליהם איך הם ייראו עוד שלושים שנה - שינוי לטובה לא יכול להיות, אז כנראה שהוא יישאר אותו בן אדם, חוץ מכך שירדו לו עוד קצת שערות מהראש... העניין של תשובה זה האמונה שאפשר לחתוך את העניין של עבירה גוררת עבירה גוררת עבירה. כדי שזה לא יהיה רק אפשרות אלא גם ממשות - נדרש שינוי של התודעה

המשפחה מבחינה פנימית. לפעמים קורה שהסבא היה איש גס רוח, וגם האבא, והבן - שהוא פרופסור - גם נשאר איש גס רוח, הוא רק מבטא את זה באופן אחר. היה שינוי חיצוני אבל לא היה שינוי פנימי. אפשר אבל לעשות גם שינוי פנימי, מה שעשיתי במשך שמונים שנה - לא חייב להישאר; אני יכול לפנות ולהיות בריה חדשה. בפרט, "יום הכיפורים מכפר" - יהודים עושים תשובה, היה צריך לראות שבי"א תשרי כל היהודים "כזהוהו הרקיע מזהירים", אבל אני לא רואה את זה. כנראה מפני שכולם חווים חוויות אבל לא עוברים שינויים - ויש דברים שהם לא חוויות, אלא שינויים. צריך לעשות תשובה לא בהתעסקות בכל מיני מאורעות חולפים - אלא בדברים פנימיים, לא בדברים שבאים מבחוץ. כאשר אדם מחליט שהוא יהיה רציני, והוא באמת עושה תשובה - הוא לוקח סידור ומזדעזע, כי הוא מסתכל ואומר: "אני לא יודע אם אני יכול לעמוד בכל מה שכתוב שם..."

נסיים במעשה שהיה: הכרתי יהודי אחד, הוא היה מהרהר בתשובה במשך שנים, ולא היה לו שום אומץ לעשות מעשה. הוא היה הולך וחוזר, ואני קצת סייעתי לו - קטעתי אולי כל מיני דברים שבן אדם מבחוץ יכול לעשות יותר טוב מבן אדם מבפנים. הוא היה באמת יהודי שהייתי מקנא בו איך הוא מתפלל... ושנים אחרי, שאלתי אותו: מה גרם לך להיכנס למסלול? הוא ענה לי שהיה פסוק שרדף אותו: "למעשה יריך תכסוף" (איוב יד, טו)

- ובכל פעם הוא היה חושב: אם הקב"ה מתגעגע אלי, איך אני יכול לומר לא?

זו לא דרשה גדולה, זה חתיכה של פסוק - וזה נתן לו חיים, הפסק הזה גלגל אותו מתמונת החיים שלו. יש דבר שאני רק שומע אותו, ומשהו בי זז באופן שהוא לא יכול לחזור. אחר כך אולי לוקח זמן, לפעמים תוך דקה, לפעמים תוך חודש ולפעמים תוך 10 שנים - אבל משהו משתנה.

על זה אני מדבר - שינויים שהם "הרת עולם" לא כולנו יכולים לבצע, לא בתוך עצמינו וכל שכן לא בעולם, אבל יש שינוי שעומד ונשאר, וזה התמצית של כל התשובה וימי עשרת תשובה ויום כיפור - שאני מאמין שאפשר להשתנות, שאני יכול להשתנות, נגד החוקים.

עד כאן זה היה תיאוריה, עכשיו צריכה להיות גם פרקטיקה - שאני באמת אעשה את השינוי, וברגע שאני אעשה אותו יקרה משהו. וככל שדברים הם יותר פנימיים הם יותר משמעותיים. לפעמים זה יפה שבן אדם עושה איזה מעשה, אבל הוא עושה אותו ומפסיק. כשבן אדם עושה שינוי, לא בהכל אלא בדבר אחד - יש שינוי, וכשהיה שינוי, אז יש תקווה.

אפשר להגדיר את התשובה בכל מיני דרכים, אבל בשורש של התשובה, חלק מסויים הוא שהתשובה היא מין הצהרה כללית - שמה שהיה לא חייב להימשך, שאותם מסלולים שהלכתי בהם, לא חייבים להימשך, אני יכול לשנות.

מהי התשובה

מתוך הפרק "תשובה" בספר

"שלושה עשר עלי השושנה"

ואולם, לאמיתו של דבר תשובה איננה חזרה אל עבר אישי כלשהו, לא עבר לאומי או משפחתי, ואף לא זיכרונות הילדות האישיים. התשובה היא חזרה מעמיקה יותר, יסודית יותר, אל דבר שהוא מעבר לתבניות האישיות הללו. זוהי חזרה אל היהדות לא כתבנית שמבחוץ, כמסגרת בעלת צורות, מעשים או טקסים שאדם מנסה להשתלב אל תוכה, אלא חזרה אל הדמות העצמית, אל הפרוטו-טיפוס של האדם היהודי.

תבנית היסוד הזו אפשר שתהיה זכורה לו לאדם באופן אישי, מזיכרונותיו הפרטיים; או שיהיה מודע לה מתוך הכרה או התייחסות היסטורית; ואולם מעבר לכל התייחסות אלה קיים כאן זיכרון עצמי של מהות, זיכרון שהינו חלק ממבנה הנפש העצמי של האדם היהודי. אין זה מופע, פעולה, השלכה, שלו בתוך המציאות, אלא הוא הינו עצמו, שלא ניתן להגדרה ולתפיסה בשום דבר שחוץ ממנו. היהודי, עם כל הגמישות והרבגוניות שבהן הוא יכול לגלות את אישיותו, בדרכי הבעה שונות וזרות ככל שתהיינה, טבועה בו באופן מטפיסי, כמעט באופן גנטי, הצורה העצמית הראשונית של הוויתו היהודית.

למלה "תשובה" יש בעברית שלוש משמעויות, שכולן קשורות בצורות שונות באותו יסוד מרכזי של רעיון השיבה: תשובה משמעה חזרה, חזרה אל ה', חזרה אל דרכי ה', אל היהדות; תשובה משמעה פנייה, הפנית עצמו מכיוון אחד אל כיוון אחר של החיים; תשובה משמעה מענה.

המשמעות הבסיסית ביותר של התשובה היא חזרה, החזרה אל ה', החזרה אל היהדות במכלול המשמעויות שלה: באמונה, במחשבה ובמעשה. לכאורה, תשובה כזו אפשרית רק למי שיש לו זיכרונות - זיכרונות ילדות או זיכרונות אחרים - של העולם היהודי. ומשום כך, משום שבעבר הוא היה שם, הוא יכול לחזור לשם. ואולם כיצד אפשר לדבר על תשובה ביחס למי שלא הכיר את היהדות מעולם? כיצד יכול אדם לחזור למקום שלא היה בו מימיו? מהי משמעותה של תשובה למי שהיהדות עבורו היא אך מורשת אבות, זיכרונות של ההיסטוריה, ולעיתים רק מלת-קשר, שאדם יודע להגדיר את עצמו כיהודי בשם בלבד, בלא לדעת מה משמעות הדבר?

על דרך משל: כאשר צמחים מסוימים נתונים להשפעות ולשינויים - של מזג אוויר, משקעים, קרקע וכלל הכוחות הפועלים מסביב - הריהם יכולים לקבל צורות שונות, לפעמים זרות ומפתיעות, ולפעמים אף לחקות צורות אחרות במציאות. ואולם בתוך כל הצורות הללו נשאר תמיד התבנית הייחודית- הבסיסית שלהם-עצמם. וכאשר הכוחות הפועלים מבחוץ ייעלמו, ישאף הצמח לחזור ולגדול בצורתו המקורית. אף צמחים שגודלו בעציצים ונעשו גנסיים, הזרעים שלהם צומחים בתבנית הגדולה הראשונית. בדומה לזה, אצל היהודי נשמרת תמיד, בכל הצורות שהוא מסוגל לקבל, הצורה העצמית, הפרוטו-טיפוס, של היותו יהודי. הפרוטו-טיפוס הזה מתבטא, לא רק בעיקרי אמונה מסוימים או בהתחייבויות מעשיות אלה ואחרות; האמונות והמעשים אינם אלא הביטויים של הטיפוס, של האישיות הקמאית של האדם מישראל. וכאשר הוא מגלה את שאיפתו להגיע אל המצב האידיאלי של הויתו, כאשר הוא משתחרר מהשפעות רבות לאין ספור, כשהוא מיישר אט-אט את עצמו, פורש את ענפיו שעוֹתו, ומנקה מהם את הצורות שהזמן והמקום חרטו בתוכם - הריהו חוזר ומקבל את הדמות העצמית שלו. תשובתו היא, ביסודה, היכולת להתנער מן הכבלים, מן ההגדרות והתבניות שיוצרים הסביבה, החינוך וההשפעות מכל צד, ולחזור לתבניתו-שלו.

בשל מידת החופש העצומה שיש לאדם,

החיפוש אחר הצורה העצמית היהודית הריהו תהליך ממושך ומייגע ביותר. ואם יהא זה חיפוש ללא מטרה, בכל הדרכים ובכל הכיוונים, ייתכן שלא יגיע האדם לעולם למצוא את אותה צורה עצמית. ואולם, כמבואר לעיל, לדמות הזו של היהודי ישנם לבושים מוגדרים בתוך המציאות, הלוא הם הכלים והלבושים של התורה והמצוות, שדווקא בהם היא מגלה את עצמותה ואת הייחוד עם הקב"ה, שהינו תמצית מהותה. לעניין זה נתפסת התורה כמפת דרכים, כמערכת של הגדרות, המורות לאדם היהודי את הדרך להגיע אל התבנית העצמית שלו. מערכת היחסים הזו - בין היהודי ויהדותו, בינו ובין אלקיו - המוגדרת בתורה, אינה רק חוק, מערכת דתית מסוימת, אלא היא מסגרת החיים של הויתו העצמית, שהיא היחידה שבה הוא יכול, בחיפושו ובבדידותו, לבטא את עצמו.

האדם היהודי, עם היותו מסוגל לקבל את כל הצורות, עם היותו מוכשר לחקות את כל ההוויות והמופעים, הרי בתוכו פנימה נטועה הדרך העצמית המתייחסת אליו, אל משפחתו שלו, אל ביתו שלו. ומשום כך, גם אם הוא אישית אינו זוכר, אינו יודע את כל מכלול התכנים הזה או אינו מודע לו, הרי בסופו של דבר, בשובו אל היהדות הריהו חוזר, לאמיתו של דבר, אל עצמו, אל התוכן האמיתי שלו.

תשובה היא תהליך, אשר לעיתים הוא ארוך ומורכב. יש שכל חייו של אדם אינם

ואת רצונו אל הקב"ה. רגע התפנית הוא הוא הרגע המהותי של התשובה.

באותו הרגע לא תמיד מודע אדם לכך שהוא עושה את התפנית. לעיתים רק זמן רב לאחר מכן, כאשר הוא כבר מצוי בתוך התהליך, בתוך הכיוון האחר, יכול הוא להכיר בכך שהייתה שם נקודת מפנה. יתר על כן, רק לעתים רחוקות נעשית התשובה בדרך של הפיכה חד-פעמית, פתאומית, ובדרך כלל היא מורכבת מהרבה נקודות תפנית קטנות, הבאות בזו אחר זו. עם זאת, ביסודו של דבר יש בתהליך התשובה רגע עיקרי שהוא התפנית, שבו מתרחשת מהות הדבר, שבו אותם היסודות הרוחניים הנוגעים בדבר מצטרפים יחד לתנועה האחת של תשובה.

בתשובה יש תמיד צד של ניתוק. אדם מנתק את עצמו מעברו, מזהותו הקודמת, והוא כאילו אומר: כל מה שהיה עד לתשובה הוא אחר; מבחינה ביולוגית והיסטורית הוא שייך, אמנם, אל ה"אני" שלי; ואולם אני שוב איני מודה בשייכות הזאת. השייכות של ההווה אל העבר, ההמשכיות והאחידות של חיי האדם, מתבססות במידה רבה על הסכמה (ביודעין ובלא יודעין) לקיים את ההמשכיות הזו. אפילו בצד הגלוי והנהיר ביותר של ההמשכיות זו בחיי הגוף - יש, לאמיתו של דבר, השתנות מתמדת, שבה תאים חדשים נוטלים את מקומם של תאים ישנים, עד שכעבור זמן מסוים לא נותר עוד - אובייקטיבית

אלא המשך אחד של מעשה התשובה בדרגות שונות, זו מעל לזו. אפשר לומר שכל דרך התפתחותו הרוחנית של אדם, בין זה שחטא ובין זה שלא חטא ולא עזב את דרך היהדות מימיו, היא, במובן ידוע, דרך של תשובה; ניסיון לצאת מן העבר, להינתק ממערך הסיבתיות וההמשכיות ולהגיע בכל פעם אל דרגה גבוהה יותר. משום כך יש לתשובה פנים רבות כל כך. אף על פי שנקודת התכלית דומה, ואפילו זהה, עבור הכל, היא נראית שונה מכל נקודה שצופים בה. לכל אדם היא מצטיירת בצורה אחרת, לפי מהותו ומזווית הראייה שלו; ואף עבור אותו אדם עצמו היא מקבלת פנים אחרות בכל פעם שהוא מתקרב אליה. אך עם כל המורכבות שיש בתשובה, עם כל הקשיים ובעיות הנפש שקיימים בכל דרגה, יש בה נקודת ראשית אחת רבת משמעות ויסודית, והיא נקודת הפְּנִייה.

היות רחוק מהקב"ה אינו עניין של מרחק פיסי, ובעצם אינו עניין של מידת מרחק כלל, אלא עניין של התייחסות. האיש שאינו הולך בדרך הנכונה איננו רחוק יותר מהקב"ה מבחינה אובייקטיבית, אבל אפשר לומר שהוא כמו מפנה אליו את גבו, משום שהתייחסותו הנפשית הפנימית פונה לעבר אובייקטים אחרים ונעה בדרכים אחרות. ועל כן נקודת היסוד של התשובה היא נקודת הפְּנִייה, הרגע שבו מחליט אדם לשנות את כיוון חייו, לשנות את התייחסותו, לפנות עורף לדברים האחרים שאליהם הוא שאף ואחריהם הוא רדף, ולהפנות את עצמו

- מאומה מן האדם הקודם. הקשר עם מה שהיה האדם ביום אתמול מבוסס על רצונו להעתיק ולקיים את הקשר הזה. ואילו התשובה היא תהליך הפוך: שלילה והפקעה מודעת של הקשר עם "האדם של אתמול".

בעת התשובה מוותר האדם, מבחינה מסוימת, על זהות ה"אני" הקודמת שלו, ונוטל לעצמו זהות חדשה. ה"אני" של אדם מתבטא במידה רבה במטרות ובשאיפות שלו; וכאשר חל ניתוק בבחינה זו, כאשר אין הוא מזדהה עוד עם המטרה הקודמת והוא פונה אל כיוון חדש, הוא יוצר על ידי כך "אני" חדש, אישיות חדשה. רגע הפנייה הוא, לכן, לא רק רגע של שינוי כיוון, אלא גם של שינוי בזהות האישית.

תהליך המפנה בשלמותו כולל לפיכך את שני הצדדים: את החרטה והזניחה של העבר, ואת הקבלה מראש של שינוי בעתיד. ככל שהפנייה חדה יותר, ככל שתודעת הפנייה עמוקה יותר, כן יהיו האלמנטים הללו: ההתנערות מן העבר וההליכה לקראת העתיד, בולטים ביתר שאת. אכן, בעיקרו של דבר המפנה הוא הנקודה של הפְּנִיית הפְּנִיָּים, הפנית התפיסה הפנימית ממערכת ערכים, או מחוסר ערכים, אל המערכת של הקשר עם האלקי.

של הקב"ה, שאכן זו הדרך וזה הכיוון. בדרך כלל, לבד מאירועים חד-פעמיים מסוימים, אין מקבלים תשובה מיידית וחותכת. במהלך כל שלבי התשובה, למן הרצייה עד למעשה, בתהליך של ציפיה וגעגועים, של אכזבה מצד אחד ותקווה מצד שני, אין המענה ניתן אלא מעט מעט. במובן מסוים ניתן המענה בדרך של "למפרע", כאשר אדם מגיע לשמוע את התשובה לא בשעה שהוא מציג את שאלתו, לא בשעה שהוא מתלבט, כי אם רק לאחר מעשה, לאחר זמן, ופעמים אף לאחר שנים רבות, כאשר הוא חוזר ומביט אחורנית על דרך חייו.

ואולם עצם התשובה קשור באמת בציפיה יותר מאשר במענה. שכן התשובה שקיבלה מענה ישיר, מיידית, בעצם איננה נמשכת עוד; תשובה זו הגיעה, כביכול, למיצויה ולהשלמתה. ואילו מהותה הפנימית של התשובה, וסימנה המובהק, הוא הגברה עצומה של המתח, מתח החוויה ומתח ההכרה; של הגעגועים, התשוקה, הרצייה. ועל כן, כל עוד נמשכת פעולת התשובה, היא כרוכה בחיפוש אחר המענה, בהשתוקקות ובכמיהת הנפש לקבל את התשובה, המענה: "סלחתי".

השאיפה, האידיאל, להגיע לשלווה, למנוחה ולשקט הפנימי כמעט שאינם מצויים בתפיסת העולם היהודית. ההרגשה של "הנה הגעתי", כלשעצמה, שוללת את היכולת להמשיך. אידיאל

התשובה כוללת בתוכה גם את הציפיה למענה. האדם מצפה לתשובה מצידו

שחש הרגשה של גמר, של אור גדול מלמעלה המביא אותו אל השלווה והמנוחה, נחשב לאדם שכנראה תעה בדרכו. רק כאשר האור, המבהיק לו יותר ויותר, נראה לו גם מרוחק יותר ומושג פחות, בפער שאיננו ניתן לגישור, אות היא לו שאולי איננו טועה, שעדיין הולך הוא בדרך של תשובה. במענה אין שום הבטחה: לא לעתיד ולא בהווה; המענה רק מפרש לאדם - במבט אחורנית, בנייתוח החוויה - כי הדרך שהלך בה היא הדרך שאכן ראוי ללכת בה. ובמובן מסוים זהו כל שכרו, זו התשובה והמענה לשאלתו: שאכן הוא ממשיך ללכת, ממשיך לשוב.

דרכה של התשובה מתוארת בביטוי פיוטי בשיר השירים: "הביאני המלך חדריו". ההולך בדרך התשובה הוא כמי שמהלך בארמונו של המלך, והוא עובר מחדר לחדר, מאולם לאולם, ומחפש אחריו. לפעמים הוא מקבל מענה לחיפושיו, והוא יודע אז שהוא בארמונו של המלך; אלא שאף בארמונו של המלך יש אולמות רבים לאין-קץ שבהם שורה הקדושה, ואילו את המלך, הקב"ה בעצמו, ממשיכים לחפש. בידו של האדם רק קצה החוט האחד, הלוא הוא התשובה, הפנייה אל ה'; בעוד שאת הקצה השני, האין-סוף בעצמו, הוא מחפש חדר לפנינים מחדר: בהליכה מתמדת אחרי ה', לקראת ה', יום אחר יום, שנה אחר שנה.

כזה מבוסס על ההנחה, שאפשר להגיע לאין-סוף על-ידי מספר מוגבל כלשהו של צעדים; ואילו תפיסת מהות האלקי כאין-סוף דורשת ממילא מהלך שאין לו סוף, שאין לו קצבה. כאשר אדם חוזר בתשובה, ומביט קדימה בדרך אל האלקי, בכל שלב ושלב הוא רואה בעיקר את המרחק. בהתקדמותו אל הקדושה הוא יראה את מה שלפניו, את האלקי ואת הדרך אל האלקי, שבעצם אין לה סוף. רק במבט אחורנית יכול הוא להגיע להערכה מסוימת של הדרך שעבר וההתקדמות שלו ביחס למצבו הקודם. לפיכך, צד המענה שבתשובה לעולם אינו מלווה בהרגשה של שלווה, של שלמות או גמר; בעיקרו הוא הושטת היד לקראת מאמצים נוספים.

כל כוחה של התשובה הוא באפשרות להמשיך הלאה, והפתרון והמענה שאדם מקבל הם, בעצם, האישור שהוא מקבל עם העשייה: "אתה מסוגל לעשות זאת", וההכרה, הגדלה והולכת עם הזמן והדרך, שאכן הוא הולך בדרך הראויה. מתוך כך נוצר מצב, שבו התשובה אינה עוד מעשה חד-פעמי, אלא אפשרות מתמדת, תהליך בלתי פוסק של התקדמות, אשר מצד אחד יש בו ביטול הנחות היסוד של העבר, ומצד שני - קבלת מטרות חדשות.

דרכו של החוזר בתשובה ודרכו של התועה, הגם שהן שונות זו מזו בכיוון, אין הן שונות בתכלית במהלכן ובפרטיהן. נקודת מבחן אחת היא, המענה שמקבל האדם. בתפיסת העולם היהודית, מי

כתר שם טוב של כל אדם

התוועדות ח"י אלול תשס"ז בישיבת תקוע, מתוך הספר "עד בלי די"

יש אנשים שאפשר לסכם את חייהם ברשימת מפעלים או עבודות שהם עשו. אם מנסים לסכם את חייו של רש"י, למשל, הסיכום לא יהיה קשור באנקדוטות או סיפורים, משום שהדבר העיקרי שרש"י עשה הוא מפעל של פירוש. במובן הזה רש"י נמצא בתוך כל חומש וחי בתוך כל גמרא. זה מה שנשאר ממנו. יש אנשים שהסיכום של ימי חייהם הוא סיכום של ספרים, ויש אנשים שימי חייהם מסתכמים במעשים אחרים; יש כאלה שניצחו במלחמה או בנו יישוב וכן על זו הדרך. זה עניינו של יום הארצייתי - יום של סיכום מעשיו של אדם בימי חייו.

יום ההולדת שונה בתכלית. מה אכפת לי שמישהו נולד בתאריך מסוים? האמת היא שיום ההולדת חשוב רק לגבי אנשים שעניין החיים שלהם איננו מסתכם בעבודה מסוימת שעשו או במפעל מסוים שפעלו, אלא בעצם הווייתם כבני אדם. ומכיוון שבניגוד למפעליו של אדם,

בין יארציית ליום הולדת

בח"י אלול אנחנו חוגגים שני ימי הולדת - של רבי ישראל בעל שם טוב ושל בעל התניא. עצם העניין שאנחנו זוכרים וחוגגים ימי הולדת הוא חריג, משום שאנחנו יודעים בערך מתי חיו רובם של אנשי השם הרבים בהיסטוריה הגדולה שלנו, ובאיזה תאריך חל הארצייתי (יום הפטירה) שלהם, אבל בדרך כלל איננו יודעים את יום ההולדת שלהם. יש רק דמויות ספורות, יוצאות מן הכלל, מתוך כל ההיסטוריה היהודית, שאנחנו יודעים את תאריך יום ההולדת שלהן. אני רוצה להעלות את השאלה: מדוע יש לנו כל כך הרבה תאריכי פטירה וכל כך מעט ימי הולדת?

מהו יארציית? למה מציינים את יום הפטירה? יארציית מסמל את סוף החיים של אדם ואת סיכום החיים שלו.

יהיה אפילו לעשות להם יארצייט ולבנות להם מצבה. ובכל זאת, גם לפני כן הם לא ממש חיו. אמנם בכל אותם הימים שום פתולוג עוד לא קבע את מותם, אבל בעצם הם לא היו חיים. לעומת זאת, יש אנשים שחייהם הם חיים של ממש, ולכן הם לא מסתכמים בכך וכך דברים שהם עשו. על אנשים כאלה אפשר לומר את מה שכתוב על בניהו בן יהוידע - "בן אִישׁ חַי" גם אם באופן פיזי הם מתו, למעשה הם ממשיכים לחיות.

זהו ההסבר לתופעה מעניינת: בתורה כתוב מתי מתה מרים ומתי מת אהרן, אבל לא כתוב במפורש מתי מת אחיהם משה רבנו, ורק חכמים הם אלה שחישבו ושיערו שהוא מת בז' באדר. מדוע התורה בעצמה לא מציינת את יום פטירתו של משה רבנו? מפני שלאמיתו של דבר משה רבנו לא מת. גם כשהרמב"ם מתאר את פטירתו של משה רבנו הוא כותב שקרה למשה רבנו הדבר שאצל אנשים אחרים קוראים לו מוות. הרמב"ם משתמש בתיאור הזה משום שאי אפשר להגיד שמשה רבנו מת. משה רבנו הוא עדיין משה רבנו; אמנם קרה לו דבר שמבחינה רפואית נחשב מוות, אבל למעשה הוא ממשיך לחיות.

זוהי גם הסיבה שבח"י אלול חוגגים את יום ההולדת של הבעל שם טוב. הבעל שם טוב נפטר ונקבר, ואני יכול להעיד שאפילו עמדתי ליד הקבר שלו. אבל לאמיתו של דבר הבעל שם טוב עדיין מהלך ברחובות. מפעם לפעם הוא מחייך למישהו, מפעם לפעם הוא טופח למישהו

שאותם אפשר לסכם בסוף חייו, להווייתו ולעצם החיים שלו אין נקודה מתאימה של סיכום. לכן השאלה מי היה אדם מסוים, אינה קשורה ליארצייט. זו שאלה שקשורה דווקא ליום הולדת.

מסיבה זו הגמרא במסכת ראש השנה (י:) דנה בשאלה באיזה חודש נולדו האבות. תאריך לידתם של האבות חשוב משום שעיקר עניינם איננו מסתכם במעשים שהם עשו. ייתכן שאברהם אבינו או יצחק אבינו לא כתבו שום ספר, וגם יעקב אבינו לא השאיר אחריו יצירות - מוסיקה הוא לא הלחין, ספרים הוא לא כתב, ואפילו הילדים שהוא הוליד, שמהם נוצר עם ישראל, אינם יצירה שבה מסתכמים חייו. מה עשו האבות? הם חיו, ולחייהם כבני אדם יש משמעות הרבה מעבר למפעלים שהם עשו. כך גם דרשו את הפסוק הראשון בפרשת נח: "אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ - נֹחַ" (בראשית ו,ט). תולדותיו של נח הם שהוא חי; מה נח יצר? הוא יצר את נח, ונח עצמו היה מספיק חשוב.

צדיקים במיתתם קרויים חיים

האמירה "צדיקים במיתתם קרויים חיים, ורשעים בחייהם קרויים מתים", לא באה להעליב את הרשעים, אלא קשורה בדיוק לאותו העניין: יש איש שבמהותו הוא חי, ויש איש שבמהותו הוא מת. יש אנשים שמסתובבים בעולם שמונים שנה, ואולי הם גם עושים כל מיני דברים בחייהם, ובמובן הזה כאשר תגיע שעתם, אפשר

במקטרת הארוכה שלו כמו שהיה עושה בחייו. הוא ממשיך לחיות גם כשהוא מת. לא לחינם אנחנו לא לגמרי בטוחים מתי חל היארצייט שלו - אם הוא נפטר בו בסיוון או בז' בסיוון - ואילו את תאריך יום ההולדת שלו אנחנו יודעים בבירור; שהרי הבעל שם טוב היה איש חי. איש חי כזה לא צריך לכתוב ספרים - גם אם בפועל לפעמים הוא כותב ספרים - משום שהמהות שלו יותר חשובה מאשר הכתיבה שלו.

הנקודה הזו נכונה גם לגבי רבי שניאור זלמן מלאדי: למרות שהוא ידוע בתור המחבר של ספר התניא, ולמרות שהוא כתב עוד ספרים חשובים בהלכה וגם בתחומים אחרים, מעבר לכל העניינים הללו הוא יצר עולם. הוא בנה בני אדם, וזה עניין יותר משמעותי מאשר הספרים שהוא כתב.

כתר שם טוב

עצם העניין שבח"י אלול חוגגים ימי הולדת, מבטא, כאמור, התייחסות שונה לדמויות שלכבודן חוגגים. אולם מעבר לכך, העניין הזה מבטא גם שינוי עקרוני בתפיסת העולם. זוהי, בתמצית, הנקודה שעליה עומדת החסידות: השאלות אם אדם פלוני כתב ספרים או לא כתב ספרים, אם הוא הוליד ילדים או לא הוליד ילדים, אינן השאלות החשובות. השאלה החשובה שצריך לשאול לגבי כל אדם ואדם היא: מי היה האיש הזה?

הנקודה הזו קשורה גם לכינוי 'בעל

שם טוב'. הכינוי הזה מבוסס על משנה בפרקי אבות (ד,ג). שם כתוב שישנם שלושה כתרים: הכתר הראשון הוא כתר תורה - זהו כתר גדול וחשוב מאוד, והוא יכול להינתן לכל אחד אף על פי שלא כל אחד מגיע אליו בפועל. הכתר השני הוא כתר כהונה, שהוא כתר שעובר בירושה. הכתר השלישי הוא כתר מלכות. באופן עקרוני הכתר הזה שייך לכל ישראל: לפי ההלכה ולפי הנביאים כל אדם מישראל ראוי להיות מלך, אלא שתמיד צריך מלך מבית דוד שייחשב כמלך העליון. אבל יש כתר נוסף שנגיש לכל אדם מישראל - כתר שם טוב. הכתר הזה לא נמדד בתורה, והוא לא קשור למלכות או לכהונה; הוא הכתר של האדם עצמו, של האישיות שלו. לכן רבי שמעון אומר ש"כתר שם טוב עולה על גביהן" - על גבי הכתרים האחרים.

הבעל שם טוב עמד על כך שיראו לו 'הבעל שם טוב' מפני שהוא העמיד את תורתו על הנקודה הזו של 'כתר שם טוב'. גם אם אדם לא יודע ללמוד, גם אם הוא לא ממש מתמיד, וגם אם הוא לא מאוד צדיק - יכול להיות לו כתר שם טוב, משום שהכתר הזה קשור בהכרח למה שהוא יכול להיות. והדבר הזה יכול לעלות על כולם, על כהונה, תורה ומלכות. כל אדם מישראל יכול להיות בעל שם טוב.

ואת זה אני מנסה לגדל מבין תלמידי: אולי לאחד מהם או לשניים מהם יש פוטנציאל להיות גדולים בתורה ואולי כמה מהם יכולים להיות צדיקים, אבל

שלהם. כשרגל של סוס כזה נפגעת עולה השאלה מה לעשות איתו; לרוץ הוא לא יכול ולזבל איתו את הדשן לא מספיק כדאי. בסוס כזה בדרך כלל משתמשים בתור סוס הרבעה, וכך הוא מעביר לצאצאיו את כל הפוטנציאל הסוסי שלו; אולי הוא יוליד סוס אחר קטן, שממנו יצמח משהו. אמרתי לבחור הזה: תראה, בתור סוס מרוץ כבר גמרת מזמן את הקריירה שלך. כרגע כל מה שאתה יכול להיות זה להוליד ילדים ולשלוח אותם לישיבה טובה, ואולי יצא מהם משהו. על זה אני מדבר, על אדם כזה שחיו נעשו חסרי משמעות.

בתחילת ספר בראשית יש רשימות שלמות של אנשים כאלה, דורות ריקים - פלוני הוליד את אלמוני ולאחר מכן "וַיֹּלְדֵד בָּנִים וּבָנוֹת... וַיָּמָת". כתוב שם, למשל, "וַעֲרֵד יָלַד אֶת מַחְוִיָּאל וּמַחְוִיָּאל יָלַד אֶת מְתוֹשָׁאֵל" (בראשית ד, יח). איש לא יודע מי היה מחוויאל; אנחנו יודעים עליו רק שהוא נולד לעירד, הוליד את מתושאל, אולי הוא הוליד עוד בנים ובנות, ואחר כך הוא מת, וזהו זה. אלה היו החיים שלו.

גם תרח, שהוא אבינו מכמה וכמה צדדים, הוא דוגמא כזו. כל מה שכתוב עליו בתורה זה שהוא נולד לנחור, ושהיו לו שלושה בנים שאחד מהם היה בן לא טיפוס, ושאת הבן הלא־טיפוסי הזה אנחנו מנסים להמשיך. תרח הוליד את אברהם, ומבחינה זו חיו לא היו חיים חסרי תוחלת, ובכל זאת החיים שלו עצמו אינם משמעותיים.

מה שאני באמת מקווה שיצא מהם הוא אנשים בעלי כתר שם טוב.

כתר שם טוב קשור בהווה האישית ובמעלה המיוחדת של כל אדם, במתנה המיוחדת שהוא קיבל מהקדוש ברוך הוא. החסידות לא עסקה בשאלה אם אדם יצר דברים בימי חייו; היא עסקה בהוויית החיים. ייתכן שאדם לא יצר שום יצירה גדולה, אבל הוא הסתובב בעולם והפיץ נקודות קטנות של אור, וכל מי שהוא פגש יצא עם קצת יותר אור; זה לא מפעל חיים שאפשר לציין אותו ביארצייט שלו, משום שהוא לא נמדד באותו אופן שבו מסכמים את החיים בסופם, אבל המפעל הזה משמעותי כשעוסקים בעצם חייו של אדם. כמו שכתוב על שרה אימנו "חַיֵּי שְׂרָה מְאֵה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי שָׁנִים שָׁנֵי חַיֵּי שְׂרָה" (בראשית כג, א) - כל השנים הללו היו שנים של חיים.

"וַיֹּלְדֵד... וַיָּמָת"

בעולם מסתובבים כך וכך אנשים שחיהם חסרי משמעות. יש אנשים שהדבר הכי חשוב שהם עשו בחייהם הוא להוליד ילדים. גם אם הולדת ילדים היא דבר גדול וחשוב, בכל זאת הייתי רוצה שזה לא יהיה הדבר הכי חשוב שאנשים עושים בחייהם.

פעם אמרתי לאיזה בחור: ישנם סוסי מרוץ שתפקידם לרוץ ולנצח בכל מיני מרוצים, וכך להפיק רווחים לבעליהם. הסוסים הללו הם סוסים יקרים ומכובדים מאוד, ולפעמים יש להם שושלות יוחסין הרבה יותר ארוכות מאשר לבעלים

לפעמים קורה בעם ישראל מה שקורה במשפחות הכי טובות: נולד ילד שאמנם מבחינה גנטית הוא בן אברהם, אבל מבחינת האופי שלו הוא לא אברהם קטן, אלא הוא מקבל את הירושה דווקא מהסבא ונהיה עוד תרח אחד קטן - אדם שבסך הכול אפשר לתלות בו תקווה שמישהו יצא ממנו ולא יותר. על אדם כזה אפשר בסך הכול להגיד: הוא נולד, נשא אישה, ויולד בנים ובנות וימות. איש כזה - בעצם לא צריך לזכור לא את יום הולדתו שלו ולא את היארכייט שלו; אפשר לזכור רק את מפעליו בתחום הילודה.

לא להיות בינוניים

סוג אחר של אנשים כביכול מקבלים על עצמם 'בנדר ובשבעה' שכל ימי חייהם הם יהיו אנשים בינוניים, וחלילה לא יותר מזה. אדם כזה מקיים כפשוטו את מה שכתוב בקהלת: "אַל תְּהִי צָדִיק הַרְבֵּה וְאַל תִּתְחַכֵּם יוֹתֵר" (קהלת ז, טז). וכמו שהיו אומרים כשהייתי ילד: "מה זה בינוני? הוא לא סור מרע ולא עשה טוב", או בנוסח אחר: "איש בינוני הוא לא חכם גדול ולא טיפש קטן".

יש אנשים שכשבוחנים את ידיעותיהם בגמרא, מתברר שהם לא עמי הארצות גמורים ולא תלמידי חכמים; אי אפשר להגיד שהם עמי הארצות גמורים, משום שהם בכל זאת יודעים את האלפבית ועוד כמה דברים, אבל אי אפשר להגיד שהם תלמידי חכמים, משום שברגע שהם מרגישים שהתורה מתחילה לנגוע בהם, הם בורחים ממנה. אלה הם אנשים

שרוצים להיות בינוניים.

לעומתם, יש כאלה שלא בוחרים להיות בינוניים אלא מוצאים את עצמם באמצע, מפני שהקדוש ברוך הוא אמנם נתן להם ראש, אבל לא גאונות. כשם שלא כל אדם נולד עם פוטנציאל לגדול לגובה של מטר ותשעים או לשקול מאתיים קילו, כך לא כל אדם מקבל אייִקיו של מאה וחמישים או כוח ויכולת לפעול בתוך המציאות או להט פנימי כזה שאי אפשר לשבת לידו בשקט.

אלא שעל פי החסידות כל אדם מישראל נולד כדי שלא להיות בינוני, גם אם לא תמיד הגדלות שלו היא באותם התחומים שעליהם אנשים מסתכלים. לא תמיד היא נמדדת באותו אופן שבו אנשים רגילים למדוד. יש, למשל, אנשים שבתור תלמידי חכמים, אנשי עסקים או אנשי ציבור הם בינוניים או פחות מכך, אבל כאשר הם נוגעים בירק, הירק הזה מתחיל לצמוח. אלה הם אנשים שיש להם 'אצבעות ירוקות'. אם הם ישתלו שתילי עגבניות באותו עציץ עם אנשים אחרים, השתילים של האחרים בקושי יצמחו, ואצלם יצמיחו השתילים פירות. שמעתי על כשרונות תמוהים ומוזרים כאלה בתחום הזה ובתחומים אחרים, וקשה היה לי להאמין. אבל עשו בדיקות מדוקדקות, והתברר שבאמת יש אנשים עם תכונות מיוחדות גם בתחומים מפתיעים.

יש אנשים שהקדוש ברוך הוא שלח אותם לעולם להושיט יד לאחרים, יש כאלה שהוא שלח אותם לעולם להגיד מילה טובה, יש אנשים שיכולים להפעיל אנשים אחרים, ויש כאלה שהוא שלח אותם לעולם בשביל שייתנו עצה טובה - לא בהכרח מחמת חכמתם אלא משום שהם מְקוּוֹנִים למצוא דרך טובה. כל אחד מהכישורים הללו עומד בפני עצמו.

כאמור, לא מדובר על אחד הכתרים המפורסמים אלא על כל מיני כתרים אחרים, מהיכולת לטפל בגינה עד ליכולת להכין חביתה. אבל אם העניין של אדם הוא הכנת חביתה - שהחביתה הזו תהיה חביתה ל'שם טוב', ואז גם היא משמעותית. מספרים על טבח אחד שרצה ללמד טבחות וחתם על חוזה עם אדם שהבטיח שהוא ילמד אותו אלף מתכונים שונים להכנת ביצים. הטבח הצליח ללמד אותו רק שמונה מאות מתכונים ולכן אותו אדם תבע אותו לדין תורה אצל חכם אחד. ואותו חכם, שהיה עשיר מופלג, אמר: אין לי מושג איך יכולים להיות אפילו שמונה מאות מתכונים לביצים. אם כן, אולי יש גם אחד כזה שהוא 'בעל חביתות'.

יש אנשים שיש להם כישרון לאסוף כסף. לא כל אחד זוכה בכישרון הזה. והאמת היא שאנשים בעלי כישרון כזה יכולים להיות חשובים מאוד. היה, למשל, רב גדול אחד שהיה לו, כנראה, כישרון יוצא מן הכלל בתחום הזה. סיפרו שבזמנו היה נדבן יהודי חשוב, שעמד על כך שיתלו

הבעל שם טוב האמין שכשאדם מקבל תכונה כזו - זה דבר משמעותי, משום שהתכונה המיוחדת הזו היא מתנת ה'. כל אחד ואחד צריך לחפש את המתנה שה' נתן לו ולנסות לגלות איפה היא נמצאת. עניינה של החסידות ושל ח"י אלול קשור בדיוק לנקודה הזו: איך אפשר לגרום לאדם לא להיות בינוני במהותו.

יש אדם שיש לו 'כתר חיוך', שכשהוא מחייך לאדם אחר הוא מאיר אותו. זהו כתר גדול שהרבה רבנים, כהנים ומלכים לא זכו לקבל אותו. יש אדם שיש לו כתר כזה שהוא יכול להושיט יד למישהו אחר, ואותו אדם מרגיש: עכשיו קיבלתי עזרה אמיתית; עכשיו יש לי מקור של כוח. אלה הן תכונות שלא נמדדות בכלים שבהם אנשים מודדים בדרך כלל גדולה.

יש אנשים שקיבלו את מתנת הריפוי, יש אנשים שקיבלו את מתנת המלחמה, ויש אנשים שקיבלו מתנה אחרת - למרות שהם עצמם לא מבינים שום דבר, הם יכולים לגרום לאנשים אחרים לחשוב. אלה הם אנשים שצריך להיעזר בהם לא כדי לדעת מהן התשובות הנכונות אלא כדי לדעת מהן השאלות הנכונות. אדם כזה הוא לא סתם מקשן עם הארץ, אלא הוא תמיד שואל את השאלות שאותן צריך לשאול. לדעת לשאול זו מעלה בפני עצמה, זהו כוח בפני עצמו.

אדם צריך לחפש ולשאול: לשם מה שלח אותי הקדוש ברוך הוא לעולם?

כוחות, יש אלפי כוחות, ומי שינצל ויגדל את כוחו, לא יישאר קטן. לכן אני אומר: לשום אדם אין הצדקה להיות בינוני.

מהו ה'כתר שם טוב' שלי?

הבעיה היא שלעיתים קרובות אנשים לא יודעים מה הכוח שלהם, ולכן הם מנסים לגדול בתחום שאיננו התחום שלהם. זהו כישלון אנושי נפוץ. קורה, למשל, שיושבים להם כך וכך אנשים ומנסים ללמוד עוד ועוד, ומתוכם אולי לאחד יש זיכרון כזה שהוא בור סוד שאינו מאבד טיפה. שאר האנשים, שאין להם זיכרון כזה, יאבדו לא רק טיפה אלא חביות שלימות, משום שזו לא הדרך שלהם. לכן הם לא צריכים לנסות לעשות את זה, אלא ללכת בדרכים אחרות.

או למשל, יש אדם שהקדוש ברוך הוא נותן לו כישרון להיות מומחה לדקדוק, ובמקום שהוא ינסה להיות המגיה הגדול, הוא מנסה להיות משורר או סופר. בסוף הוא לא נהיה לא משורר ולא סופר, והבעיה היא שהוא גם לא נעשה מגיה.

לכל אדם הקדוש ברוך הוא נתן עניין שונה, וכשאדם מנסה תמיד למצוא את העניין שלו רק באותם התחומים המפורסמים, הוא לא ימצא אותו. אדם צריך לדעת להגיד: כתר תורה שייך לפלוני, ואני לא אוכל להגיע למדרגה הזאת; וכתר כהונה שייך לפלוני, ואני לא אוכל להגיע לזה; ויש גם כתר מלכות שייך לפלוני ולא לי. לא כל אחד, למשל,

את תמונתו במוסד שהוא תורם לו כסף. הבעיה הייתה שליהודי הזה לא היה זקן, לא היו פאות ולא כובע. הרבנים לא רצו לתלות תמונה כזאת, ולכן גם לא קיבלו את התרומות שלו. הרב הזה קיבל ממנו כסף לישיבה שלו, וכשהנדבן בא לישיבה ורצה לראות איפה התמונה תלויה, הרב אמר לו: אתה חושב שתמונה חשובה כמו שלך אני אתלה במקום מרכזי בשביל שכולם יראו?! התמונה שלך תלויה במשרד שלי, תמיד לנגד עיניי! והוא הראה לו שהתמונה תלויה שם, לנגד עיניו, והנדבן שמח בכבוד הגדול שהוא זכה לו.

יש אנשים - מה לעשות - שיש להם כישרון לפוליטיקה. גם זה כישרון. הבעיה היא שאנשים לא משתמשים בו לדברים טובים. אבל ברגע שאדם בעל כישרון לפוליטיקה לוקח את הכישרון הזה ומשתמש בו לשם שמים - זהו ה'כתר שם טוב' שלו.

יש אנשים שיש להם כישרון למילים, יש אנשים שיש להם כישרון למנגינות, יש אנשים שיש להם כישרון לצבעים, ויש אנשים שיודעים לסדר בית. יש אנשים שמתנת ה' להם היא שהם יודעים להיות הורים טובים. יש כאלו שיכולים להיות מורים, וכאלו שיכולות להיות גנות, כאלו שיכולים לטפל בעכברים, וכאלו שיכולים לטפל בגמרים. לכל אדם יש תפקיד ודרך לעשות דברים בעולם, ואם אדם יפתח את הכישרון שלו, הוא יעשה את עבודתו בשלמות. יש מאות

צריך להתחיל להתפלל בנוסח ספרד. אלה הם רק סימנים שאדם עושה לעצמו כדי לזכור לאיזו חברה הוא שייך, או לאיזו חברה הוא רוצה להיות שייך. עיקרה של החסידות הוא השינוי שקורה לאדם בתוכו, העבודה שלו על מהות עצמו, מה שאדם עושה בנוגע לכתר הכללי שלא נמדד במידות של עושר, כבוד או משרה מכובדת, אלא בשאלה מיהו האדם עצמו.

החסידות גם לא עומדת על שמירת מצוות, משום שפשוט שאדם צריך לשמור מצוות. כדי להיות חסיד לא מספיק לשמור מצוות, משום ששמירת מצוות היא רק מסגרת החיים של האדם. נקודת החיים של אדם קשורה לשאלה: מה **אתה** יכול לעשות?

לצמוח ולגדול

כשבן אדם הופך להיות חסיד במובן הזה, לא מדובר בעניין קטן. זה אומר שהאיש הזה, שיש לו כתר שם טוב, גדל לשיעור שבו הוא צריך להיות. הקדוש ברוך הוא נותן לכל אדם את הכוח לגדול ולצמוח בתחום מסוים, ומי שמנצל את הכוח הזה גדל וצומח עד גובהי מרומים בתחום שלו.

לדוגמא, קורה שאני שואל אדם שלומד הוראה: "באיזו כיתה אתה רוצה ללמד?" והוא אומר לי: "אני רוצה להיות מורה בכיתה א'". להיות מורה בכיתה א' זו לא ירידה, משום שאפשר למלא את

יכול להיות מנהיג, אבל יש אנשים שיש להם הכישרון לדעת מיהו המנהיג, וזה כישרון אחר לגמרי. פעם אמר לי משהו: "אני לא יכול להיות רבי, אבל אני מבין מי יכול להיות רבי". באותו אופן יש אנשים שיכולים להגיד: "אני לא יכול להיות מלך, אבל אני יכול לדעת מי יהיה, או מי צריך להיות, המלך". חשוב מאוד שבן אדם שמשוגל לכך, ידע את זה.

יש אנשים שנולדים מראש עם הידיעה מהו ה'כתר שם טוב' שלהם, ויש כאלה שמבזבזים את חייהם בניסיון להתחרות על כתר שאינו הכתר שלהם. לכן כדאי לאדם, אם הוא יכול, להתייעץ עם אנשים אחרים בעניין הזה.

איך אדם נעשה חסיד

כאמור, החסידות החשיבה מאוד את הכתר שם טוב, הכוח הלא מוגדר שיש לכל אדם, הדבר שאדם יכול לעשות בשלמות. החסידות שואלת כל אדם: מה **אתה** יכול לעשות. ולכן "האי מאן דבעי למהוי חסידא" צריך להסתכל בתוך עצמו ולראות: איזה דבר שיכול להיות כתר שם טוב נתן **לי** הקדוש ברוך הוא?

בניגוד למה שאנשים חושבים, אדם לא נעשה חסיד אם הוא לובש גארטל, כשם שאם צובעים חתול בפסים שחורים ולבנים, הוא לא הופך לזברה. אדם שרוצה להיות חסיד בעצם לא צריך לגדל פאות, להתחיל לצעוק בתפילה או להתחיל לדבר ביידיש, והוא אפילו לא

התפקיד הזה באומץ גדול וביצירתיות גדולה. יש אנשים שלא מסוגלים להיות מורים בכיתה א' משום שהם יותר מדי חכמים ומלומדים, ויש אנשים שמסוגלים לדבר עם ילדים בכיתה א'. כשמורה בכיתה א' נותן לתלמידים את מה שהוא צריך לתת להם - אשרי חלקו. אני בטוח שיש כך וכך מורים נסתרים שכל תהילת העולם ראויה להם, משום שהם העבירו לתלמידים שלהם הרבה דברים טובים.

ויש גם סנדלרים כאלה. כך למשל כתוב על חנוך שהיה תופר מנעלים ועל כל תפירה היה אומר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". לכן הקדוש ברוך הוא לקח אותו כמות שהוא והעלה אותו למרום, והוא יושב מעל המלאכים ומעל הצדיקים ומשמש כשר הפנים של הקדוש ברוך הוא. הוא המלאך ששמו כשם רבו ושמכל המלאכים הוא היחיד שיש לו זכות לשבת על הכיסא. מה היה המלאך הזה בעולם הזה? הוא היה סנדלר. מסתבר שיכול להיות סנדלר פשוט שלמעשה עבודתו מגיעה למעלה מעלה, והוא תופר מנעלים אצל הקדוש ברוך הוא ברקיע השביעי. ולעומת זאת, יש אנשים שיושבים בעולם ומחברים ספרי חידושים, והם לא מגיעים לא לעולם הזה ולא לעולם הבא.

הקדוש ברוך הוא מייצר מלאכים בחבילות, בייצור תעשייתי, כמו שכתוב: "אֶלֶף אֶלֶפִּין יִשְׁמְשׁוּנָהּ וְרַבּוֹ רַבָּן קָדְמוֹהִי יְקוּמוֹן" (דניאל ז, י). יש לו כמה מלאכים שהוא רוצה, והם מסודרים

בפלוגות ובמחלקות. אמנם הוא דואג שיהיו עוד ועוד מלאכים, אבל הוא לא דואג לתת לכל מלאך צביון מיוחד. לבני אדם, לעומת זאת, הוא דואג לתת לכל אחד צביון משלו, כמו שכתוב במשנה ש"הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו" (סנהדרין ד,ה). המתנה שהקדוש ברוך הוא נותן לכל אחד מאיתנו היא החותם הייחודי שבו הוא חותם אותנו, שבו אני הוא אני ולא אחר. במעשה הזה הקב"ה בעצם אומר לכל אדם: "מה רציתי ממך? לא רציתי שתהיה זהה לכל האחרים, אחרת לא היית מקבל טביעה וחותם מיוחד. גם לא רציתי שתצא אדם בינוני. רציתי שתצמח ותגדל בתחום הייחודי לך. אולי אתה לא יכול להגיע לתורה, לכהונה או למלכות, אבל אתה יכול להגיע לשם טוב, לכתר שעולה על גביהן".

כתר שם טוב הוא הכתר שהקדוש ברוך הוא נותן בעצמו. וכשבאים אליו בגיו, אחרי שהיו בעולם הזה ועשו מה שעשו, הוא שואל כל אחד ואחד מהם: "שלחתי אותך לעבוד בגינה שלך, בעבודה שלך, ביצירה שלך, מה עשית? איפה הדברים שעשית? אולי בגלל סיבות ואילוצים כלשהם נהיית חייל או סופר או משהו אחר, אבל מעבר לכל אלה הייתה לך איזו נקודה פנימית, תפקיד מסוים שאותו יכולת למלא, ואת הנקודה הזאת היית צריך לגדל".

והטוב הקדוש ברוך הוא נותן את כל מה שהוא נותן לצדיקים ועוד יותר.

ולכן מדרגת חסיד היא למעלה ממדרגת צדיק. חסיד, גם אם הוא לא עושה שום דבר מסוים - הוא לא בונה בתים ולא כותב ספרים ולא יוצר יצירות - בכל זאת הווייתו היא דבר בעולם. כשאדם זוכה ועוסק ב"מילי דחסידותא" - בין שאלה "מילי דנזיקין" ובין שאלה "מילי דאבות" או "מילי דברכות" - הוא עוסק במה שצריך לעשות. לאדם כזה אנחנו חוגגים יום הולדת.

כשאנחנו חוגגים יום הולדת לאדם גדול, אנחנו בעצם אומרים שהוא היה אדם גדול מבחינה זו שמאז שהוא נולד הוא נותן דברים לעולם בעצם הווייתו, בעצם חייו. אולי הוא לא כתב ספרים ולא חיבר חיבורים, אבל הוא היה אדם שחי בתוך העולם. צריך לזכור את יום ההולדת שלו משום שכמו אברהם אבינו, הוא "בא בימים" - הוא בא אל הקדוש ברוך הוא ומביא איתו את כל ימי חייו. אחרים מביאים איתם חצי מהזמן, רבע מהזמן, עשירית מהזמן, וכל השאר הולך לאיבוד. לעומתו אדם כזה מביא איתו את כל הימים.

אנשים כאלה לעיתים קרובות נולדים עם ידיעה או הרגשה ברורה איפה הם צריכים להיות ומה הם צריכים לעשות. אנחנו, שלא נולדנו עם ידיעה כזאת, צריכים לחפש את הכתר שם טוב שלנו. זו הנקודה, וכמו שאמר הלל: "ואידך... זיל גמור". יש הרבה עבודה, והיא לא פשוטה - למצוא ולגלות מה אנחנו צריכים לעשות.

לחיים!

בח"י אלול לא חוגגים יום גאולה, יום של תורה או יארצייט, אלא לידה של אנשים מסוימים. ואף על פי שגם בספר 'כתר שם טוב' וגם בכתבי רבי שניאור זלמן מליאדי הרעיון הזה לא כתוב בניסוח הזה, זאת היא תמצית העניין של ח"י אלול: יש אנשים, גדולי הדורות, שנולדו כך שבעצם הווייתם, כל מקום שאליו הם הולכים וכל דבר שהם עושים הם רצון ה'. וכמו שכותב רבי צדוק הכהן מלובלין: יש צדיקים שעושים את רצונו של הקדוש ברוך הוא, ויש צדיקים גדולים מהם, שכל מה שהם עושים זה הרצון של הקדוש ברוך הוא.

הרשו לי לדרוש דרשה על הפסוק "אור זָרַע לְצַדִּיק וְלִישְׂרֵי לֵב שְׂמֻחָה" (תהלים צז,יא). צדיק הוא אדם שעובד את עבודתו, אבל מי הם ישרי לב? ישרי לב הם אלה שמקיימים את הציווי של הקדוש ברוך הוא - "וְעֲשִׂיתָ הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב" (דברים ו,יח). זהו ציווי לא מוגדר, אבל פירושו הוא: הנה אתה עומד פה בתוך העולם, תעשה משהו בשביל שהוא יהיה מושלם. ישרי לב הם אנשים שאפילו לא מנסים להיות צדיקים, הם בסך הכול מנסים ללכת בדרך הראויה. הם עושים דברים לא מפני שהם יודעים שכך צריך לעשות. הם אפילו לא תמיד יודעים אם באמת כך צריך לעשות. הם עושים את מה שהם עושים מפני שהם ישרי לב. ואמנם על ישרי לב לא כתוב שהם גם צדיקים, אבל מה שכתוב על ישרי לב הוא תמיד למעלה ממה שכתוב על הצדיקים, משום שלמי שעושה את הישר

לחדש את האהבה שיחת התעוררות לסליחות

הסליחות עוסקות הרבה מאד בצרות ישראל, בבעיות של עם ישראל, ומעט מאוד בבקשת סליחה ומחילה. מעבר לעניין הזה, בנוסח של הסליחות, גם כאשר אנו מזכירים את חטאינו, אנחנו לא עוסקים בהם באופן מפורט. אנחנו אומרים באופן כללי שאיננו נהוגים כדרך שהיינו צריכים להתנהג. השאלה היא, הרי את המציאות הזו אנחנו יודעים כל השנה כולה, מה העניין להזכיר זאת דווקא כעת. זה מוביל אותנו להבעי המהותית: מה מבקשים בסליחות? למה מקדימים לפנות בוקר בשביל העניין הזה?, על מה בעצם מתחננים?

מה שמעבר לרשימות

אני רוצה לומר משהו על העניין הזה. אנחנו, לפחות מה שקוראים לו היום "הדתיים" - שומרי מצוות, אנחנו

מה אומרות הסליחות?

בסליחות שאנחנו נוהגים לומר בימים הללו יש תפילות מסוגים שונים, השאלה היא בעצם - מהי התמצית של הסליחות, מה בעצם אנחנו אומרים ועושים בסליחות. השאלה הזו מתעוררת משום שבצד מסויים קשה לראות מה מיוחד בקטעים המופיעים בסליחות. לדוגמא, אחד הדברים שאנו אומרים בסליחות הוא וידוי, הוידוי הזה הוא אותו הוידוי שאנחנו אומרים בתפילה שלוש פעמים ביום. גם תפילת "סלח לנו" שנאמרת אחרי הוידוי, דומה לתפילה אותה אומרים כל יום.

בבחינה מסוימת, כאשר מעיינים בסליחות, בכלל לא ברור אם הסליחות הללו הן סליחות... יש אמנם קטעים בהם אנו מבקשים מחילה על חטאינו אבל לא נראה שזהו המוקד. רוב

את זה כראוי ברשימת המטלות שלו. החיים הללו הם באופן כללי מה שקורה איתנו. יש לנו רשימות שמונות את כל מה שאנחנו צריכים לעשות. צריך לקום בבוקר, צריכים להתפלל, יש נוסח ספרד נוסח אשכנז, יש מחמירים ויש מקילים, גם בחיי נישואים יש דברים כאלו: יש אחד שחובתו בבוקר לפני שהוא יוצא מהבית, לתת נשיקה לאשתו, ויש אנשים שזה לא מנהגם. יש מישהו שהולך עם שני זוגות תפילין או זוג אחד של תפילין, זה לא הבדל מהותי, זה הבדל פרטי ששייך לאנשים פרטיים. בדרך כלל אין לאנשים בתחום הזה של הנישואין רשימות כתובות ממש, אבל יש רשימות בלתי כתובות כשהרשימה בעצם כוללת את מה שחובתי כבעל לעשות ואז אני עושה כך וכך. לאישה יש גם כן רשימה, מה חובתה לעשות כאישה, וגם היא עושה את מה שכתוב ברשימה שלה וככה עושים שניהם את שתי הרשימות ומהרשימות הללו בנויות החיים. הרשימות האלה יכולות לכלול באיזה יום אנחנו אוכלים ארוחה של בשר בצהריים, באיזה יום אנחנו אוכלים ארוחה של חלב בבוקר, מתי אנחנו מדברים, מתי יוצאים וכן הלאה וכן הלאה. זה תיאור של חיים. אבל, גם בחיים מן הסוג הזה עולה לפעמים שאלה: הרי פעם אהבנו אחד את השני, מה קרה לזה? אנחנו ממשיכים לעשות את כל מה שצריך לעשות, אנחנו דואגים לכל הפרטים שצריך לעשות, אולי אנחנו עושים אותם כעת לאור הניסיון בצורה יותר טובה. קודם זה לא היה כל כך מדוקדק, עכשיו

מקדישים המון זמן והמון תשומת לב לקיום מצוות. במובן מסויים הייתי אומר שהעניין של הסליחות עומד על השאלה, הו: אנחנו שומרים מצוות, פחות או יותר,

מה מבקשים בסליחות? למה מקדימים לפנות בוקר בשביל העניין הזה?, על מה בעצם מתחננים?

אבל איך היחסים שלנו עם הקב"ה? אם להביא משל לעניין הזה, אנחנו בעצם מנהלים חיים של זוג בגיל העמידה. חיים של זוג בגיל העמידה לא חייבים להתחיל בגיל העמידה, לפעמים זה מתחיל חצי שנה אחרי החתונה ולפעמים גם קודם. איך חי זוג כזה? חיים בסדר. עושים את מה שצריך לעשות, כל אחד בתוך המסגרת שלו. הוא עושה את הדברים שהוא צריך לעשות, הוא אומר את הדברים שהוא צריך להגיד, ויש לורשימה של מטלות. לפעמים קורה שאיזה מסכן שכח איזו מטלה, זה קורה. לא איש אחד נכוה ברותחין משום שהוא שכח את יום הנישואים ולא הביא לאשתו פרחים. זה לא ענין של חוסר רצון, הוא פשוט שכח, מה אפשר לעשות, כנראה הוא לא רשם

בסליחות, אנחנו מבקשים מחילה על העניין הזה. אנחנו לא מדברים על זה שלא נטלתי ידיים בכוונה. או שפספסתי תפילת מנחה, אנחנו מדברים על העניין העיקרי: אנחנו הרי חיים כאילו ביחד, אנחנו כל הזמן חיים ביחד, ואיפה האהבה, לאן הלכה האהבה?

יש הרבה מאוד אנשים שמחליטים

אני עושה הכול באופן מוסדר ומדויק, אבל מה עם האהבה? האהבה איכשהו התנדפה, היא לא קיימת יותר. מה שנשאר זו שורה ארוכה מאד של מעשים ששני הצדדים מבצעים. הדימוי הזה של חיי נישואין כמשל ליחסים עם הקב"ה הוא דימוי שכתוב בתורה ובעיקר כתוב בנביאים, נביא אחרי נביא מדבר בדיוק על הדימויים הללו אבל לא על הצד הזה שיש בחיי הנישואין, על השלב שבו החיים הופכים לרשימה בעלמא.

איפה האהבה?

קעת הולכים לסליחות, מה אפשר לעשות בסליחות? למה באנו לסליחות? בסליחות אני פתאום אומר: אחרי שנים שאנחנו חיים עם הקב"ה חיי צוותא, עם עליות וירידות ואפילו לפעמים עם דברים שלא צריכים לקרות, ממש כמו בחיי נישואין שהבעל או האישה הולכים למקומות שלא צריכים ללכת אליהן. אבל מעבר לבעיות האלה, איפה האהבה? זה לא שיש חלילה שנאה או איבה או חוסר אפשרות לשאת את השני אלא פשוט האהבה כרגש חי לא קיימת יותר. לפעמים, וזה קורה לא מעט, זוגות נפרדים לא בגלל סעיף כזה או אחר אלא בגלל החוויה, בגלל ההרגשה שהקשר לא קיים. אדם יכול לקום בבוקר באיזשהו שלב ולהגיד בעצם, מה לי פה? אני עושה את כל מה שצריך לעשות, ועושים לי את כל מה שצריך לעשות ואין לי תרעומת, האטריות היו בסדר גמור. אבל בשביל זה אני חי?

זה בדיוק העניין הזה
של מה שאנחנו עושים
בסליחות...
אני לא מבקש מפלוני
שישנה עכשיו את דרך
החיים שלו אבל אולי
הוא יכול לחדש את
ההרגשה שלו? אולי הוא
יכול לחדש את האהבה.

שאפשר לחיות גם בלי זה. כיוון שאנחנו בסך הכול חיים ביחד, וחיים פחות או יותר בדיבורים קיום ובלי מלחמה, אז אנחנו יכולים להמשיך לחיות ביחד עוד שנים רבות מבלי לעשות שום דבר. אבל מפעם לפעם, אולי בזמנים מיוחדים,

ההרגשה שלו? אולי הוא יכול לחדש את האהבה.

"כאשר אהבתינו הייתה עזה"

אני מדבר כעת על הדברים הפנימיים, על הרגשות. על החלק שהוא לא חלק המעשה אלא החלק של ההתייחסות הפנימית. זה שבני אדם הם שומרי מצוות זה בעצמו מטה אותם לעשות את הדברים לפי כך וכך סעיפים. וממילא אדם אומר לעצמו: אם עשיתי את כל הסעיפים הדרושים - זה בסדר, מילאתי את חובתי. כל החיים הדתיים נעשים בנויים על השאלה: איך למלא את חובתי, כל חיי הדתיים זורמים לזה שאני אעשה עוד דבר, שאקיים עוד סעיף. נניח שהחלטתי לשדרג את חיי הדתיים, אז מה אני עושה? אני אלך לעוד שיעור גמרא. ואם אני לא אלך לעוד שיעור גמרא אני אבדוק עוד פעם את המזוזות ואני אמצא מזוזות יותר מהודרות. אני לא מדבר נגד זה, הדברים הללו חשובים אבל הם לא נוגעים במהות הזו של הקשר. זה כמו שבן אדם בא הביתה והוא מרגיש: טוב, אני אולי חטאתי אולי אפילו לא חטאתי, טוב, נביא לאשתי מערכת חדשה של סכו"ם... טוב ויפה, קניתי כך וכך סכינים ומזלגות, אבל לא קניתי אהבה חדשה. אני לא מתנגד לדברים הללו, לא בחיי הנישואין וגם לא במערכת יחסים שיש לנו עם הקב"ה, אני רק אומר שאחרי כל הסעיפים האלה, איפה הקשר? איפה האהבה?

אולי בעתות מיוחדות, אולי בזמן כזה, כמה ימים לפני ראש השנה, אנחנו באים. אנחנו באים ועכשיו אנחנו רוצים לדבר לא על האטריות. ולא על זה שלא קיבלתי העלאה במשכורת, לא על זה שיצאתי מהבית ולא אמרתי שלום יפה. כל אלה הם סעיפים ועל כל סעיף כזה יש בהחלט תשלומים אבל אחרי הכול הם סעיפים של החיים. בזמן כזה אני לא רוצה לדבר על סעיפי החיים, אני רוצה לדבר לפחות מהצד שלי על איפה האהבה? לאן הלכה האהבה?

תראו, אנחנו עם הקב"ה, אנו בקשר כל כך הרבה שנים, ועל הקשר הזה עומדת השאלה, איפה קיים הקשר הזה, איפה נמצא הדבר הזה? הרי בשביל המצב כעת, בשביל להיות ככה עם הקב"ה לא היינו צריכים להתחתן...

אפשר להפסיק לאהוב את הקב"ה גם כשאני בן חמש עשרה, אם היה לי בכלל איזה רגש אז הרגש הזה דעך ועכשיו אנחנו ממשיכים לחיות יחד. אני מבקר אצלו והוא מבקר אצלי. אנחנו מדי פעם נמצאים ביחד אבל אין שום הרגשה שום חוויה שום עניין משותף. זה בדיוק העניין הזה של מה שאנחנו עושים בסליחות. אנחנו באים בבוקר, ובעיקר מדברים על סליחות, אנחנו אומרים לקב"ה: אולי עכשיו זה זמן טוב שבו אנחנו יכולים לחדש את מערכת היחסים שלנו? אני לא מבקש מפלוני שישנה עכשיו את דרך החיים שלו אבל אולי הוא יכול לחדש את

לקח את המיטה שלי, מי לקח את ארון הבגדים שלי. אבל בעיקרו של דבר היא בשבילו מין אובייקט שנמצא בבית. מה יקרה אם יום אחד אני אבקש סליחה, לא על ההזנחה ולא על חוסר תשומת הלב, אני אבקש סליחה על חוסר האהבה, על חוסר הרגש.

לחדש את הרומנטיקה

בסליחות אנחנו קמים בהשכמת הבוקר ומדברים על הדברים הללו, אני מדבר מהצד שלי ואני אומר גם לקב"ה: איפה האהבה הישנה שלך? הרי גם אתה אהבת אותנו פעם, נכון אתה שומר שאנחנו נישאר קיימים, אתה שומר שלא ניכחד באופן דרמטי, אבל איפה האהבה שלך?

איך מחדשים אהבה? קשה מאד לחדש אהבה ישנה באותו מטבח ישן, אז מה עושים? לפעמים עושים טיול קטן, לפעמים נוסעים למקום אחר, לא מפני ששם יש פרחים יותר יפים, אלא מפני שאני צריך התעוררות, אני צריך איזו התחדשות, אני צריך איזו השתנות, ובשביל זה עושים סליחות. אני קם יותר מוקדם בבוקר, זו לא השעה הרגילה שלי, אני בא בשתיים עשרה וחצי בלילה, זו לא השעה הרגילה שלי. אז אולי כעת יש הזדמנות לעשות מה שקוראים לזה 'רומנטיקה'? אולי הפעם נחדש את הרומנטיקה עם הקב"ה?

בעולם שלנו לפעמים קורה שיש משבר ברגש, אבל הרבה פעמים אין משבר ברגש, יש את מה שקורה כרגיל בטבע העולם שיש מן דעיכה איטית עד שהרגש מתכהה ונעלם. יש ביטוי שמופיע בגמרא, מישהו פעם הציע אותו בתור סגולה כשניים מתקוטטים להגיד את המשפט הזה: "כי רחימתין הוה עזיזא אפותיא דספסירא שכיבן, השתא דלא עזיזא רחימתין פוריא בר שיתין גרמידי לא סגי לן" (סנהדרין ז א). כאשר אהבתינו היתה עזה, שכבנו יחד על רוחבו של סייף. עכשיו שאין אהבתינו עזה מיטה של שישים אמות לא מספיקה לנו. זה בדיוק התיאור הזה של הדעיכה. זה לא תיאור של טרגדיה, זה רק מתאר שכאשר אהבתינו היתה עזה יכולנו להסתפק בכלום וזה היה בסדר. כאשר האהבה שוקעת לאט לאט אז המיטות נהיות יותר גדולות והחיים נעשים מרוקנים. בסליחות אנחנו מנסים לשאול על הדעיכה הזו, אנחנו קמים בבוקר בשעה לא רגילה ובאים לדבר עם הקב"ה. על מה צריך בעצם לדבר? על מה אני מדבר עם הקב"ה? אני אומר לו: אולי אני אבקש סליחה ששכחתי אותך כל כך הרבה זמן, שכחתי אותך. עשיתי כל מה שצריך לעשות אבל שכחתי בעצם את הקיום שלך. אתה נהיית בשבילי דבר של שגרה. זה כמו המצב שקיים אצל כל מיני בעלים טובים - הוא בא הביתה ויש בבית מטבח שולחן, מגורה, אישה, לפעמים ילד, כולם אביזרים ביתיים כאלה. זה לא שהוא לא מודע לקיומה, כמו שהוא ירגיש אם אחד האביזרים יהיה חסר, הוא יכול לשאול: מי

הכנה לראש השנה

לתקן עולם במלכות ה'

יש נוסחים שהשמיטו כל לשון של חטא
אפילו מ'אבינו מלכנו'. ראש השנה הוא

**מה טיבו של החשבון
המיוחד הזה של שנה
שלימה? מהי השאלה
שצריך האדם לשאול
את עצמו בסופה של
שנה?**

יום טוב, וביו"ט אין אומרים וידוים. האמת
היא שגם על הדין לא אומרים כמעט שום
דבר. אומרים אמנם את 'ונתנה תוקף',

ימי סוף השנה, לקראת יום הדין הם ימים
של חשבון, כל אדם לעצמו.

ספרי מוסר רבים נכתבו על מנת לעורר
את האדם לחשבון נפש ולתת לו נקודות
למחשבה. למעשה נראה שהספרים
הללו כה רבים עד שאין לקורא זמן
לעשות תשובה. כמו בכל דבר הקשור
לפנימיות הלב, אם ישנו העניין העיקרי
הפנימי, אם ישנה חרטת הלב, החשבון
צועק וכואב מאליו, ואם העניין המרכזי
חסר אזי כל החשבון לא מעלה ולא
מוריד. יש נטיה לכסות על חסרונו של
העיקר על ידי התעסקות בהמון פרטים
קטנים. הדבר דומה לסיפור המפורסם
על אדם שרושם בבוקר היכן הגיח כל
דבר כדי שיוכל למוצאו בבוקר, ורק את
עצמו איננו מצליח למצוא.

מה טיבו של החשבון המיוחד הזה של
שנה שלימה? מהי השאלה שצריך
האדם לשאול את עצמו בסופה של
שנה? אם נעין בתפילת ראש השנה
נגלה שאין בה כל התייחסות לחטאים.

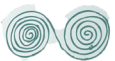

המתאר את הדין אך לא מתעסקים בו כמעט. מאזן הזכות והחובה, כבר נגזר אף אם עוד לא נחתם.

תמצית התפילה החוזרת שוב ושוב,

**הדבר היחיד שאנחנו
בכל זאת יכולים
לומר הוא: "חננו כי
אין בנו מעשים" מה
שאומר בערך: "תראה,
אנחנו מסכנים,
אנחנו עלובים, אנחנו
מתביישים, אולי תיתן
לנו עוד צ'אנס"**

להראות שאתה משתחוה למלך מלכי המלכים. לפעמים אנשים יושבים במשך השנה ומלכלכים כך וכך דברים, אך השאלה האמיתית איננה כמה ולמה לכלכת, אלא היא בעצם מאזן כוללני שעורך הקב"ה עם עולמו, כאשר השאלה היא האם כדאי להמשיך ולהחזיק אותו עוד שנה או לא כדאי? הקב"ה מחזיק ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ומה שהוא שואל ביום הדין זה - האם העסק משתלם? שאלת יום הדין איננה שאלת הסעיפים הקטנים, בשביל אלו אומרים שלוש פעמים ביום "סלח לנו", אלו הם רק הסניפים השונים של העסק הגדול. השאלה היא על העסק כולו, והיא מופנית לא רק לחסידים ולצדיקים, כמו שכתוב "ויאמר כל אשר נשמה באפו- ה' אלוקי ישראל מלך". כל יצור שעדיין נושם, צריך לשרת את המטרה הזו. לא מאשימים אף אחד בתפילת ראש השנה, פשוט מתארים לנו איך אמור העולם להראות בראש השנה, ואתה מסתכל בתמונה ואמור להשוות. או אז אין צורך

בשום חשבונות, הדבר צועק מעצמו. משל לחייל שהכין את עצמו למסדר באופן מושלם: הכפתורים מצוחצחים, זה הכומתה במקום והמחסנית נקיה. זה שאין לו בכלל כדורים - זה בכלל לא משנה. הרי הוא לא מתכוון לצאת לאף מלחמה! כך גם כאן, עומדים ומידיינים על כל הדברים הקטנים אבל אין שום דבר מאחוריהם. עומדים בראש השנה וצועקים ושרים ומבקשים, והדבר הזה צועק: בשביל מה צריכים את כל העניין? הדבר היחיד שאנחנו בכל זאת יכולים

גם בראש השנה וגם ביום הכיפורים, היא שיהיה כבוד ה' בעולם. יש שאלות ממינים שונים, קטנות וגדולות, אבל השאלה הגדולה ביותר ששואלים אדם היא: מה עשית אתה כדי שבאמת יהיה כבוד ה' בתוך העולם? לפעמים מתברר שאמנם כל השנה אתה יודע לירוק יפה מאוד כשמגיעים ל' שהם משתחוים להבל וריק, אבל לא עשית כלום כדי

אלא שבסופו באה מילת שאלה המשנה את המשמעות של כל המשפט. אדם לפעמים לא יכול לשנות את מה שהוא עשה במשך כל השנה אבל הוא יכול להחליט לשים אחרי דברים מסוימים שעשה, במקום נקודה - סימן שאלה, ולהיפך. הלכתי ועשיתי, ועכשיו אני מחליט לשים אחרי כל זה סימן שאלה. יתכן שנתתי כל מיני המחאות לכל מיני דברים, ועכשיו אני מחליט לא לכבד אותן! נשטפתי במהלך של המציאות, וברגע האחרון אני עוד יכול להגיד שאני

**נשארו כמה ימים
עד ראש השנה,
ובימים האלה אני
מנסה להציל משהו,
שהקב"ה יראה שבכל
זאת עשיתי עם זה**

משהו.

לא מסכים לכל זה. בערב ר"ה יש התרת נדרים לכל מה שאמרתי ונדרתי, ולכל הדברים שהכנסתי את עצמי לתוכם במשך השנה, כדי לאפשר לי להשתחרר מהם ולהפוך להם עורף ואז אוכל לבוא לראש השנה עם משהו.

לומר הוא: "חננו כי אין בנו מעשים" מה שאומר בערך: "תראה, אנחנו מסכנים, אנחנו עלובים, אנחנו מתביישים, אולי תיתן לנו עוד צ'אנס". אבל אפילו בשביל לבקש את זה צריך להיות משהו! זה העניין של חודש אלול וההכנה לראש השנה. אבל צריך שלא יהיה אלול מת. אלול מת זה האלול הבוכה. אני קם בבוקר - בוכה, אומר סליחות, ואח"כ אוכל ארוחת בוקר באותו תיאבון של כל השנה ועושה את כל מה שצריך ושלא צריך לעשות כמו בכל השנה, וההבדל היחיד הוא שאני עושה את זה עם 'קרעכץ' (אנחה). אז מה הרווחתי? צריך לעשות את אלול באופן אחר לגמרי. כל השנה ישנתי, התנמנמתי, אז כמה תיקון כבר אפשר לעשות ביום אחד? אני יכול להזיז את עצמי קצת. ואז, כשמתעוררים ומתחילים לחיות, אפשר כבר לעשות משהו. כולם אומרים "חננו כי אין בנו מעשים" - אז הם עומדים בסוף התור. אבל בסופו של דבר שום דבר לא ניתן במתנה. לעולם הבא אף אחד לא נכנס בזכות המזל, וגם לא כי הוא מקרה סוציאלי...

נשארו כמה ימים עד ראש השנה, ובימים האלה אני מנסה להציל משהו, שהקב"ה יראה שבכל זאת עשיתי עם זה משהו. ישנו דבר מעניין, שגם בתפילת מנחה בערב ר"ה אומרים "ברך עלינו את השנה הזאת". כל מה שנשאר מהשנה זה חצי שעה, אז מה יש לברך אותה? אלא שמתברר שבחצי שעה אני יכול לעשות משהו שישנה את התמונה של כל השנה. ישנן שפות, למשל גרמנית, שבהן השאלה היא משפט חיווי רגיל,

שובו בנים

נאום ב'חבר הפעילים התורתי', 1964

הקורא, הוא הוא המבטיח. אל יסתירו אפוא צללים של יחידים או גופים את האור האמיתי, אור ה', אשר אליו צריכים כולנו לשוב. אל לנו לכסות את הרצון הפנימי, הרצון הטבוע בעמקי לבבו של כל אחד מאתנו, להיות יהודי שלם. אל נא נאחז באמתלות ובתירוצי שווא לדחות את תשובתנו.

את הדין והחשבון הנוקב ויורד עד מעמקים, יש לעשות בתוך תוכה של הנפש, בתוך כל אחד מאתנו. אל נתלה את הקולר באשמותיהם של אחרים, גדולים וקטנים, אל נא נדמה כי תיקון אמיתי יוכל להעשות בכלים ובאמצעים חיצוניים, בטיח תפל ובתרופות שוא. נפשוט מעלינו את הבגדים הצואים של רדיפות ההבל, של מרוץ לתאוות, של חיקוי אחרים, של שליחת האשמות ושל התחמקות מאחריות. הבה נעדה שוב את בגדי ישענו, נתעטר בעטרת הישע האמיתית. ספוגות דם דורות הן מחלצותינו - אך זוהרן לא עמם, כבדים הם למשא - אך הם נושאים ומנשאים את לובשיהם. כתר התורה לא ניתן אחוזה לאיש, לא נמסר לקבוצה או לחבורה מאתנו, מורשת עולם הוא לכל זרע ישראל. וכל אדם מישראל זכאי

בימים הללו, לפני בוא ימי הסליחה והחנינה, נקראים כולנו לתשובה. כולנו עומדים עמוסי חטאינו הקטנים והגדולים, אל מול רחמי ה'. כולנו עומדים עמוסי יסורינו וכאבינו, למול מעיין התנחומים. יודעים אנו, כי לא נוכל להצדיק את פעלינו שפעלנו במשך השנה, אין לנו אלא לקוות לרחמים, לסליחה ולמחילה. ואכן, ימים אלו באים על מנת לסלות, למחול ולכפר. מאתנו נדרש רק דבר אחד - לרצות בסליחה, לפנות ולשוב.

דבר ה' קורא לכל אחד ואחת מישראל בקריאה ובהבטחה: "שובו אלי ואשובה אליכם" (מלאכי ג,2). קריאה זו ותשובה זו, מפי ה' לבדו הן באות. ה' קורא לכל אחד מאתנו באשר הוא שם לשוב אליו, להתקרב אליו, לחסות בסתר כנפיו. אין רחוק וקרוב בתשובה. כמו לקרובים כן לרחוקים ביותר, אף לאלו המדמים באפילת הדעת שנתרחקו לגמרי - גם להם קורא ה' לשוב אליו, גם להם הוא מבטיח את חסד השפע, את מאור הסליחה, את שלמות האחדות אתו.

לא מפלגה, לא גוף פוליטי או חברתי הם הקוראים אל השבים, ה' עצמו הוא המדבר אל כל אחד ואחת, הוא הוא

חולשת הדעת בדרך של טעות. וכאשר יש אומץ להתוודות, יש עדיין אפשרות לתקן. חייבים לזכור, כי לא בפני אדם ניתן דין וחשבון זה, ואשרי השבים אל ה', כי בתשובתם ימצאו את מעיין החיים, את תחיית חייהם באמת.

פתוחים הם שערי התשובה, פתוחים הם ללבותיהם של רבים רבים, פתוחים ומוכנים לקבל את השבים. פתוחים שערי בתי הכנסת לתפילה, פתוחים שערי בתי המדרש ללמוד התורה, ובעיקר פתוחים שערי שמים. דורות האבות, נשמות הקדושים, כולם עומדים בשער ומצפים לכל נפש מישראל שתעשה את התפנית הזו, את התשובה אל מקומה האמיתי בתוך מהות ישראל הטהורה.

הרי ה' הוא הקורא אלי ואל כולנו לשוב אליו. אל המדמים שהם קרובים אליו בכל עת, ואל הסבורים שהרחיקו ממנו ללא חזור, לכולנו הוא קורא: שובו אלי, שובו בנים.

לקרב עצמו אל המקור, לחבר את עצמו אל אור ה', להתעטר בעטרת התפארת של היהדות האמיתית.

הקריאה לתשובה היא קריאה לכל אדם, והיא קריאה לפרוץ את מחיצות הריחוק, להסיח את הדעת מחששות "מה יאמרו", לנתק את המחשבה משדות זרים. כל אחד נתבע לחפש בתוך מצפונו לבו, לעשות מחדש את חשבון הנפש, את חשבון החיים הגדול - ולשוב בלב שלם אל ה'. לא חרפה היא לבחון מחדש

פתוחים הם שערי התשובה, פתוחים הם ללבותיהם של רבים רבים, פתוחים ומוכנים לקבל את השבים.

את דרך החיים, אין זו בושה לומר "תעינו, תעתענו". כה הרבה מן התעיות והטעויות נעוצות היו בכוונות טובות, ברצונות מעולים, אף כי מעגלי החיים היו מרוחקים ומתעים. אין זו בושה לומר "טעינו", אדרבה, חרפה היא לאחוז מתוך

'שפע רב'

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

'שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדין אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדין לימד וחינך לדרך חיים יהודית שלימה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

